

INFORME Sobre l'exercici dels drets a l'educació dels menors estrangers a l'escola primària i a l'assistència sanitària dels estrangers residents a la ciutat de Barcelona

Barcelona i els drets socials dels estrangers

Observatori del Sistema Penal i els Drets Humans
Universitat de Barcelona

Barcelona i els drets socials dels estrangers

INFORME

Sobre l'exercici dels drets a l'educació
dels menors estrangers a l'escola primària
i a l'assistència sanitària dels estrangers residents
a la ciutat de Barcelona

OSPDH

UNIVERSITAT DE BARCELONA

Ajuntament de Barcelona

Regidoria de Drets Civils

Barcelona i els drets socials dels estrangers

© Héctor C. Silveira Gorski (UdL), Antoni Fernández Laborda, Juan Carlos González Pont, Elena La Torre, Milena Zangirolami y Ricardo Luna son miembros del Observatori del Sistema Penal i els Drets Humans de la UB.

Edita:

Ajuntament de Barcelona. Regidoria de Drets Civils

© Ajuntament de Barcelona

Correcció de textos:

Begoña Martínez

Producció editorial:

Grafime

Mallorca, 1, 08014 Barcelona

www.grafime.cat

Dipòsit legal: B. 23.096-2007

La reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, comprenent-hi la reprografia i el tractament informàtic, com també la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec, resten rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita de l'editor i estaran sotmeses a les sancions establertes per la llei.

Imprès en paper ecològic

OSPDH

Observatori del Sistema Penal i els Drets Humans
Universitat de Barcelona

Regidoria de Drets Civils
Ajuntament de Barcelona

Febrer de 2007
Barcelona

Àrea de Migracions, Dret i Sistemes de control

Elaborat per

Héctor Claudio Silveira Gorski (coord.)
Antoni Fernández Laborda,
Juan Carlos González Pont,
Elena La Torre

amb la col·laboració de

Milena Zangirolami
Ricardo Luna

ÍNDIX

1. Introducció	7
1.1. El dret a l'educació dels menors estrangers	8
1.2. El dret a l'assistència sanitària dels estrangers	10
1.3. L'exercici efectiu dels drets i la vida en comú	13
1.4. Raons i objectius de la investigació	16
1.5. Metodologia	18
2. Anàlisi i valoració dels qüestionaris	19
2.1. Sobre l'exercici del dret a l'educació dels menors estrangers a l'escola primària	19
2.2. Sobre l'exercici del dret a l'assistència sanitària dels estrangers	26
3. Conclusions	29
3.1. Conclusió general	29
3.2. Conclusions sobre l'exercici del dret a l'educació dels menors estrangers a l'escola primària	30
3.3. Conclusions sobre l'exercici del dret a l'assistència sanitària dels estrangers	33
4. Recomanacions	35
4.1. Recomanacions sobre l'exercici del dret a l'educació dels menors estrangers a l'escola primària	35
4.2. Recomanacions sobre l'exercici del dret a l'assistència sanitària dels estrangers	40

5. Bibliografia	41
Annex A	43
Dades i anàlisi dels qüestionaris sobre l'exercici del dret a l'educació dels menors estrangers a l'escola primària	
Annex B	61
Dades i anàlisi dels qüestionaris sobre l'exercici del dret a l'assistència sanitària dels estrangers	
INFORME	67
Sobre el ejercicio de los derechos a la educación de los menores extranjeros en la escuela primaria y a la asistencia sanitaria de los extranjeros residentes en la ciudad de Barcelona	

1. INTRODUCCIÓ

En els últims anys Barcelona i Catalunya s'han convertit en dues de les principals destinacions de la nova immigració econòmica. Milers de persones procedents de diferents parts del món han establert el seu lloc de residència en ciutats catalanes. Al començament de l'any 2007 els estrangers sumaven 913.757 persones a Catalunya, el 12,8% d'una població total de 7.134.697¹. D'aquestes, 250.789 estaven empadronades a Barcelona, el 15,6% del total de la població empadronada a la ciutat —al voltant de 63.195 estrangers procedeixen de països europeus, 42.507 de països asiàtics, 22.336 d'Àfrica, 131.694 de Sud-amèrica i 326 d'Oceania. En una dècada la població estrangera ha crescut a la ciutat comtal en 13,7 punts —el 1996 hi havia només 29.354 estrangers empadronats, el 1,9% del total.

Aquest important augment de la població estrangera, produït en pocs anys, planteja diferents reptes a la ciutat. Aquest informe es centrarà en dos d'ells: d'una banda, en l'exercici concret del dret a l'educació dels menors estrangers, molts d'ells nouvinguts i en procés d'integració a la societat; per un altra, en el desenvolupament efectiu del dret a l'assistència sanitària d'aquests nous ciutadans.

1. D'aquesta quantitat total, al voltant de 188.737 procedeixen del Marroc, 92.392 d'Equador, 46.803 de Romania, 45.269 de Colòmbia, 39.252 d'Argentina i 32.996 de Xina (Font: Ajuntament de Barcelona, *La població estrangera a Barcelona. Gener 2006*, Departament d'Estadística, febrer 2006).

1.1. El dret a l'educació dels menors estrangers

La *Convenció sobre els Drets del Nen*² de les Nacions Unides estableix el dret de tots els nens i nenes a l'educació primària, obligatòria i gratuïta. Aquest dret es reconeix a tots els menors per igual, sense distingir entre nacionals i estrangers i independentment de la situació administrativa en la qual es trobin. Els estats, parts d'aquesta Convenció, tenen el deure d'implementar l'ensenyament primari, fomentar el desenvolupament de l'ensenyament secundari i fer accessible l'ensenyament superior a tots, amb la finalitat que el dret a l'educació es pugui exercir progressivament i en condicions d'igualtat d'oportunitats (art. 28).

En concordança amb aquesta Convenció, l'ordenament jurídic espanyol reconeix que els menors estrangers arrelats en territori espanyol, amb independència de la seva situació administrativa, tenen el dret i el deure a l'educació obligatòria en igualtat de condicions que els menors espanyols. Aquest dret comprèn l'accés a l'ensenyament bàsic, gratuït i obligatori, el dret a obtenir la titulació acadèmica corresponent i l'accés al sistema públic de beques i ajuts (art. 9 de la LEx³ i 4.1 del Decret 188/2001). La implementació d'aquest dret és fonamental per a garantir «el desenvolupament de societats democràtiques i tolerants en les quals tota persona pugui participar, amb independència del seu origen racial o ètnic» (considerant 12 D2000/43).

El dret a l'educació neix com un dret de llibertat que sota l'Estat social i democràtic de Dret adquireix la dimensió d'un dret subjectiu de prestació. Els poders públics tenen el deure de fer efectiu i garantir el dret de tots a l'educació, especialment en el nivell bàsic d'ensenyament, nivell que és obligatori i gratuït (art. 27 de la CE). «Totes les persones han de tenir la possibilitat de formar-se al llarg de la vida, dintre i fora del sistema educatiu, amb la finalitat d'adquirir, actualitzar, comple-

2. Adoptada per l'Assemblea General en la seva resolució 44/25, de 20 de novembre de 1989 i en vigor des del 2 de setembre de 1990. Va ser ratificada per Espanya el 6 de desembre de 1990 (www.unhcr.ch/spanish/html).

3. LEx: Llei Orgànica 4/2000, de 11 de gener, sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social.

tar i ampliar les seves capacitats, coneixements, habilitats, aptituds i competències per al seu desenvolupament professional» (art. 5.1 de la LOE). Com a dret subjectiu és un dret directament aplicable i exigible judicialment per qualsevol persona davant dels poders públics⁴. Per això, el desenvolupament efectiu del dret a l'educació suposa un important repte per als diferents poders públics.

A Catalunya, com també en altres comunitat autònomes d'Espanya, aquest repte esdevé més rellevant davant la nova diversitat cultural existent a les escoles i instituts. Durant el curs 2006/2007 l'educació no universitària tenia 120.850 alumnes estrangers matriculats (11,7% del total), mentre que l'any 1991 hi havia només 9.868 alumnes estrangers a les escoles catalanes i el 2000 n'hi havia 23.778 (el 2,5% de l'alumnat). La major part d'aquests alumnes provenen d'Amèrica del Sud i Central (44,6%), del Magrib (27,1%), d'Àsia (7,1%) i de països de l'Europa no comunitària (10,2%).

A la ciutat de Barcelona, els alumnes estrangers escolaritzats entre els 3 i els 12 anys —educació primària— superen ja el 12% dels matriculats (12.513 estrangers). El 76,2% d'aquests nens es matriculen en centres públics, encara que en aquests centres només s'hi produeixen el 39'4% de les matriculacions totals. En canvi, l'escola privada concertada, finançada amb fons públics, acull només el 23,7% dels alumnes estrangers, tot i que té el 60% de les places d'ensenyament obligatori de Barcelona.⁵ Aquesta disparitat de percentatges està present com a preocupació a la nova LO 2/2006, de 3 de maig, d'Educació (LOE). Segons el legislador, és necessari atendre a la «diversitat de l'alumnat i contribuir de manera

4. Sobre el dret a l'educació dels immigrants vegeu M. JESÚS LARIOS, «El dret a l'educació dels immigrants. Alguns aspectes normatius i jurisprudencials destacables», en *La immigració a Catalunya avui. Anuari 2004*, M. J. LARIOS i M. NADAL (dir.), Mediterrània, Barcelona, 2005; I. VILA, «Al voltant d'algunes relacions entre escola i immigració», en *Immigració i ciutadania. Reptes de la Catalunya del segle XXI*, H. SILVEIRA, Q. CORNELLES, L. JUBERÍAS (ed.), Fundació Pere Ardiaca, Barcelona, 2006.

5. A Catalunya, els col·legis concertats tot just escolaritzen el 17,5% dels nens immigrants que cursen primària, secundària, batxillerat i formació professional, però tenen el 43,7% del total de places escolars.

equitativa als nous reptes i dificultats que aquesta diversitat genera». Per això és imprescindible, si més no, que tant els centres de titularitat pública com els concertats «assumeixin el seu compromís social amb l'educació i realitzin una escolarització sense exclusions».

La LOE garanteix la incorporació dels alumnes immigrants, encara que ho facin de forma tardana, al sistema educatiu espanyol (art. 78.1). Amb aquesta finalitat, les administracions educatives han d'assegurar durant l'etapa d'educació infantil —des del naixement fins als 6 anys— la realització d'actuacions preventives i compensatòries que garanteixin les condicions més favorables per a l'escolarització de tots els nens i nenes que estiguin en condicions de desigualtat per accedir a l'educació bàsica. Una vegada passada aquesta etapa, les administracions educatives haurien de garantir a tots els alumnes una plaça escolar gratuïta en la zona d'escolarització establerta per cursar l'ensenyament primari (de 6 a 12 anys) i l'ensenyament secundari obligatori (de 12 a 16 anys) i haurien de desenvolupar programes específics per als alumnes que presentin manques lingüístiques o en les seves competències o coneixements bàsics amb la finalitat de facilitar la seva integració en el curs corresponent (art. 78, 79, 81 de la LOE).

En concordança amb aquestes obligacions i objectius i amb la finalitat de fer efectiu el dret a l'educació dels estrangers en les mateixes condicions que la resta de ciutadans, el legislador català estableix que el Departament d'Educació de la Generalitat garanteixi «l'accés dels menors estrangers que es trobin en el territori de Catalunya a l'ensenyament bàsic, gratuït i obligatori, el dret a l'obtenció de la titulació acadèmica corresponent i l'accés al sistema públic de beques i ajuts» (art. 4.1 del decret 188/2001).

1.2. El dret a l'assistència sanitària dels estrangers

Un altre dels reptes que té la ciutat de Barcelona és l'exercici del dret a l'assistència sanitària de les persones estrangeres. El dret a l'assistència sanitària, com també el dret als serveis socials, són drets universals que totes les persones haurien d'adquirir, independentment del seu origen, condició

o situació legal (art. 25 de la DUDH⁶). El dret a la protecció de la salut és «un dret social de prestació» que requereix accions positives dels poders públics per a la seva implementació⁷. Aquestes prestacions han de realitzar-se respectant el principi d'igualtat a l'accés i en el moment en què les persones facin ús de les prestacions sanitàries (art. 3.2 de la Llei 14/1986).

En l'ordenament jurídic espanyol, l'accés a les prestacions sanitàries està concebut com un dret universal que s'estén a tota persona sense necessitat que aquesta tingui un títol jurídic especial⁸. En concret, està reconegut com un dret subjectiu que tenen els espanyols i els estrangers residents a Espanya (art. 1 de la Llei 14/1986, de 25 d'abril, General de Sanitat). La *Llei General de Sanitat* respon així al mandat del constituent que va establir, d'una banda, «la protecció de la salut» com un dret de la persona (art. 43.1 de la CE) i, d'altra banda, l'obligació dels poders públics d'organitzar «i tutelar la salut pública a través de mesures preventives i de les prestacions i serveis necessaris» (art. 43.2 de la CE).

6. DUDH: *Declaració Universal dels Drets Humans*, de 10 de desembre de 1948.

7. Sobre el dret a la salut i a l'assistència sanitària vegeu ANDRÉS NAVARRO, «Bio-ética y ley general de sanidad», a M. CASADO, *Materiales de bioética y derecho*, Cedecs, Barcelona, 1996; X. SEUBA, «El dret a la salut», a Observatori DESC; G. PISARELLO, V. VALIÑO (coord.), *Sur o no sur (Los derechos sociales de las personas inmigrantes)*, Icaria, 2006; F. Sevilla, *La universalización de la atención sanitaria. Sistema Nacional de Salud y Seguridad Social*, Document de treball 86/2006, Ministeri de Treball i Assumptes Socials, Madrid, 2006.

8. No obstant això, alguns autors, com Francisco Sevilla, qüestionen que l'atenció sanitària sigui universal «encara que la seva utilització *de facto* sigui universal en els centres públics». Perquè la cobertura sanitària sigui universal, escriu Sevilla, seria necessari donar dos passos: a) «definir com a titulars del dret a l'atenció sanitària pública tots els ciutadans espanyols que integrarien un col·lectiu únic, així com els residents i contribuents fiscals a Espanya, en les mateixes condicions que els espanyols, i els transeünts i residents no contribuents emparats pels convenis internacionals»; b) establir el SNS com la institució garant de la cobertura sanitària, comú per a tots els ciutadans, i deslligar radicalment el dret a la prestació sanitària, prestació no contributiva, de les prestacions contributives a la Seguretat Social» (F. SEVILLA, *La universalización de la atención sanitaria. Sistema Nacional de Salud y Seguridad Social*, Document de treball 86/2006, Ministeri de Treball i Assumptes Socials, Madrid, 2006, pàg. 6-7).

Ara bé, l'exercici del dret a la prestació sanitària dels estrangers que viuen a Espanya ve determinat pel fet si l'estranger s'ha empadronat o no en el municipi en què resideix habitualment. Si l'estranger està empadronat, encara que no tingui el permís de residència, té dret a l'assistència sanitària en les mateixes condicions que els espanyols (art. 12.1 de la LEx)⁹. En canvi, els estrangers que no estan inscrits en el padró només tenen dret a l'assistència sanitària pública d'urgència¹⁰. L'estranger té dret a ser atès en els serveis d'urgència, tant d'aquells que disposen els centres d'atenció primària com dels hospitals i les clíniques¹¹. Aquesta prestació d'urgència cobreix l'atenció de malalties greus i els accidents i dona dret també a tenir una atenció continuada fins a l'alta mèdica (art. 12.2 de la LEx).

D'altra banda, quant a les prestacions de la Seguretat Social, el legislador estableix que els estrangers extracomunitaris que resideixin o es trobin legalment a Espanya tenen els mateixos drets que els espanyols (art. 7 del RD 1/1994, de 20 de juny, *pel qual s'aprova el text refós de la Llei General de Seguretat Social*). En el mateix sentit, la LEx determina que els estrangers residents tenen dret a accedir a les prestacions i serveis de la Seguretat Social (art. 14.1 de la LEx)¹².

-
9. Els menors de divuit anys sense distinció tenen dret a l'assistència sanitària en les mateixes condicions que els espanyols. I les embarassades sense distinció tenen dret a l'assistència sanitària durant l'embaràs, el part i el postpart (art. 12.4, 12.5 LEx). A més cal tenir present que les prestacions d'assistència sanitària es reconeixen no només als titulars directes del dret, sinó també als familiars o assimilats dels beneficiaris que estiguin al seu càrrec (art. 100.1 c del Decret 2065/1974).
 10. El RD 1030/2006, de 15 de setembre, *pel qual s'estableix la cartera de serveis comuns del Sistema Nacional de Salut i el procediment per a la seva actualització*, estableix que «l'atenció d'urgència és aquella que es presta al pacient en els casos que la seva situació clínica obliga a una atenció sanitària immediata» (annex IV, Cartera de serveis comuns de prestació d'atenció d'urgència).
 11. En quant als estrangers sense papers que sofreixin accidents de treball, la doctrina del Tribunal Suprem estableix que encara que l'estranger no estigui donat d'alta en la Seguretat Social, ni tingui permís de residència, ni permís de treball, i es demostrï que era un treballador per compte aliè i que l'empresa tenia coneixement que era immigrant irregular, té dret a rebre assistència sanitària i a les prestacions derivades de l'accident de treball (Sentència del Tribunal Suprem de 9 de juny de 2000).
 12. Així mateix, la LEx determina que els estrangers, sigui quina sigui la seva situació ad-

1.3. L'exercici efectiu dels drets i la vida en comú

L'exercici efectiu dels drets a l'educació i a l'assistència sanitària és un element determinant per a la convivència i la cohesió social. La vida en comú es fonamenta en els principis d'igualtat de drets, deures i oportunitats per a totes les persones, en el respecte de les diferències i la diversitat cultural i en la millora constant de les condicions de vida, la qual cosa exigeix, tanmateix, l'adopció de mesures de redistribució de la riquesa i la implementació de polítiques socials de caràcter universal.

En una societat cada cop més plural, diversa i complexa les administracions públiques han d'afrontar, en nom de la cohesió social, difícils reptes per vetllar pel respecte de totes les persones, amb independència de quin sigui el seu lloc d'origen, gènere, religió o condició socioeconòmica, lluitar contra els processos d'exclusió i discriminació i promoure el respecte mutu i la convivència. Els poders públics, i és un mandat del constituent, tenen el deure «de promoure les condicions perquè la llibertat i la igualtat de l'individu i dels grups en els quals s'integra siguin reals i efectives; eliminar els obstacles que n'impedeixin o en dificultin la plenitud i facilitar la participació de tots els ciutadans en la vida política, econòmica, cultural i social» (art. 9.2 de la CE).

En aquest marc hem de situar els múltiples plans d'integració, ciutadania i convivència que les diferents administracions han anat elaborant en aquests últims anys davant el fenomen de la immigració estrangera, tals com el *Pla de Ciutadania i Integració* de la Generalitat de Catalunya 2005-2008, el *Pla Estratègic de Ciutadania i Integració* (PECI 2007-2010) del govern espanyol i el *Pla Municipal d'Immigració* de Barcelona.

ministrativa, tenen dret als serveis i prestacions socials bàsiques (art. 14.3 LEx). Amb relació als serveis i prestacions socials, el Decret 188/2001 determina que a Catalunya els estrangers en situació irregular tenen dret no únicament als serveis bàsics d'atenció social primària, sinó a la pràctica totalitat d'aquests —a l'atenció domiciliària, de menjador, residencials d'estada limitada, centres oberts per a nens i adolescents— i també a les ajudes d'urgència social. La Generalitat amplia aquests serveis en funció de les seves competències exclusives en matèria de serveis socials (ex.: art. 9.25 Estatut d'Autonomia de Catalunya i art. 166 Estatut d'Autonomia de Catalunya).

Són principis d'acció estratègica d'aquests plans: a) el respecte a la igualtat de tracte i igualtat d'oportunitats de les persones immigrants, b) el principi d'universalitat de les actuacions dels poders públics i c) l'accés normalitzat als serveis públics i privats per part dels immigrants estrangers. Així, el *Pla Estratègic de Ciutadania i Integració*, elaborat pel govern espanyol, es fonamenta en tres principis: a) el *principi d'igualtat i no discriminació*, que implica l'equiparació de drets i obligacions de la població immigrant i autòctona en el marc dels valors constitucionals bàsics; b) el *principi de ciutadania*, que implica el reconeixement de la plena participació cívica, social, econòmica, cultural i política dels ciutadans i ciutadanes immigrants, i c) el *principi d'interculturalitat*, que actua com a mecanisme d'interacció entre les persones de diferents orígens i cultures, des de la valoració i el respecte de la diversitat cultural (PECI 2007, 121). Aquests tres principis, especialment el d'interculturalitat, tenen un paper fonamental en el desenvolupament del procés d'integració. Aquest procés no ha de ser concebut com un procés unidireccional de l'estranger que s'integra en la societat, sinó com «un procés de mútua adaptació» entre l'estranger i la societat d'acollida. La mútua adaptació imposa el respecte a les «diferents cultures que porten amb si les persones immigrants i nega la possibilitat d'una simple assimilació a les pautes culturals dominants entre la població espanyola» (PECI 2007, 123). Ara bé, a pesar que amb el *principi d'interculturalitat* es busca reconèixer i respectar les diferències, no es pretén mantenir els grups culturals aïllats entre si, ni mantenir una posició «ahistòrica i acrítica de les cultures». Al contrari, la interrelació i la interacció entre les persones i els diversos grups culturals han de donar lloc a comunicacions i diàlegs crítics «sobre la base d'uns valors bàsics compartits i de l'ús comú de les llengües oficials existents a Espanya» (PECI 2007, 123). El resultat d'aquesta comunicació i interrelació entre els diferents grups culturals radicats en el territori no pot ser altre que la producció de noves realitats culturals. D'aquesta manera, el *principi d'interculturalitat* es configura en el pla estatal de ciutadania i integració:

«com la pauta bàsica que, d'acord amb la concepció d'integració inherent al present Pla Estratègic, ha de regir les relacions entre persones i grups de

diferents cultures, a fi de garantir a temps la cohesió social basada en principis constitucionals compartits i en el respecte i la valoració positiva de la diversitat» (PECI 2007, 123-124).

Per la seva banda, el *Pla Municipal d'Immigració* de la ciutat de Barcelona té com a línies estratègiques: a) afavorir la integració en un marc de cohesió social; b) la defensa i difusió dels valors de la diversitat i convivència i c) la convivència i prevenció de les situacions de conflicte. Aquestes línies, a més, marquen com a objectius principals: a) garantir l'accés als recursos d'atenció per a les persones; b) adaptar i fer accessibles els serveis de la ciutat, amb la finalitat de facilitar l'accés als serveis i els drets de les persones, preveure millor la cobertura de necessitats i desenvolupar el servei d'intèrprets i traductors; c) garantir l'accés i el dret a l'educació com un instrument eficaç de socialització; d) garantir el dret a la salut i l'accés a l'atenció sanitària¹³; e) garantir l'accés a la cultura d'acollida als ciutadans immigrants; f) accions per al reconeixement dels drets cívics de la societat acollidora i les persones nouvingudes; g) donar visibilitat a la diversitat cultural, i h) promoure la convivència en els espais públics i la mediació comunitària. Ara bé, el consistori barceloní és conscient que per arribar a aquests objectius primer ha de preocupar-se que la ciutadania estigui informada que els «immigrants tenen els mateixos drets i les mateixes obligacions que tots els ciutadans, amb una menció especial a les qüestions dels drets humans, la igualtat de les persones i la llibertat d'expressió». Cal fer visibles els drets i deures de les persones immigrants entre el conjunt de la població, començant pels propis immigrants, que en la seva majoria no estan informats i desconeixen els seus drets i deures. Així mateix, el consistori ha d'aconseguir que entre els diferents grups i cultures existents a la ciutat hi hagi més i millors vincles i interrelacions. Això requereix també la difusió i la defensa dels valors de la diversitat cultural i la convivència. Finalment, a aquestes polítiques cal sumar aquelles

13. Vegeu I. FINA I SANGLAS, «Immigració i salut», a *Immigració i ciutadania. Reptes de la Catalunya del segle XXI*, H. SILVEIRA, Q. CORNELLES, L. JUBERÍAS (ed.), Fundació Pere Ardiaca, Barcelona, 2006.

que s'ocupen de l'adaptació i millora en l'accés als serveis de la ciutat, accés que va unit, vèiem abans, a l'empadronament. L'empadronament, en ser un requisit d'obligat compliment per a tots els habitants de la ciutat, actua com un criteri de normalització en l'accés als serveis i en l'exercici efectiu dels drets, entre ells el dret a l'educació i el dret a les prestacions sanitàries.

1.4. Raons i objectius de la investigació

La implementació efectiva dels objectius abans citats no pot fer-se per part de les administracions públiques sense un coneixement el més exhaustiu possible de la composició, les característiques, l'origen i la distribució en els barris de les persones immigrants i sense parars, d'altra banda, a les actituds i percepcions dels barcelonins vers el fenomen immigratori. No seria correcte, per exemple, engegar mesures d'integració dels immigrants a nivell educatiu i sanitari sense tenir present que la distribució i assignació de recursos i ajudes públiques relacionats amb aquests àmbits estan provocant malestar entre la població autòctona. Una part dels ciutadans no accepten compartir els serveis, prestacions i ajudes socials amb els immigrants o bé qüestionen que aquells recursos que abans els beneficiaven es destinin ara a ajudar les persones immigrades o els afecti en menor mesura. A Barcelona, per exemple, i segons les dades aportades per una enquesta realitzada per l'Ajuntament l'any 2005, el 49,6% dels consultats considerava que la immigració estrangera és un problema a la ciutat, enfront d'un 42,5% que pensava que no ho és. I el 47% dels consultats estava més d'acord a considerar que les administracions donen més recursos als immigrants que als autòctons, davant d'un 34% que creu que es destinen els mateixos recursos als immigrants que a la gent d'aquí.

Amb l'objectiu d'obtenir més informació sobre com el nou fenomen immigratori està afectant les relacions personals i socials en la vida quotidiana hem realitzat aquest informe. En ell pretenem aportar informació sobre qüestions, problemes i propostes relacionades amb la concreció, d'una banda, del dret a l'educació dels estrangers radicats als

voltants dels barris de Sagrada Família i Trinitat Vella i, de l'altra, del dret a l'atenció sanitària dels estrangers radicats a l'Eixample, Nou Barris i Ciutat Vella. En el període 2005-2006 aquests barris han tingut un fort increment de la població estrangera: Nou Barris un 18,2%, Sant Andreu un 16,3% i l'Eixample un 12%. Al començament de l'any 2006, a l'Eixample hi havia 44.366 estrangers —un 17,1% del total de Barcelona i un 16,4% del total del districte—, dels quals 8.388 vivien al barri de Sagrada Família —un 15,7% del total de la població del barri. A Sant Andreu hi havia 16.433 estrangers —un 6,3% del total de Barcelona i un 11,3% del total del districte—, dels quals 2.952 eren al barri de Trinitat Vella —un 28,7% del total de la població del barri. Nou Barris tenia 22.812 estrangers empadronats —un 8,8% del total de Barcelona i un 13,5% del total del districte—, i Ciutat Vella tenia 40.952 —un 15,7% del total de Barcelona, però un 38,5% del total del districte¹⁴.

Amb relació a l'aplicació del dret a l'educació dels estrangers entenem que és important tenir informació sobre què està passant a les escoles, com estan gestionant la diversitat cultural i en concret què pensen i com viuen, tant els pares i mares dels alumnes com els mestres, un conjunt de qüestions relacionades amb la presència d'alumnes immigrants en l'àmbit de l'educació primària. Així mateix, considerem que és important conèixer com exerciten els estrangers el seu dret a les prestacions sanitàries i, en conseqüència, com implementa l'Administració l'assistència sanitària.

Tot això amb l'objectiu final, d'una banda, d'evitar situacions de desigualtat, discriminació i exclusió social, en el cas que es produïssin, i, d'una altra, de promoure i intentar millorar el procés d'integració i

14. Del 17,1% de població estrangera radicada a l'Eixample, un 9,1% són equatorians, un 7,9% xinesos i un 7,8% italians; del 6,3% de Sant Andreu, un 18,8% són equatorians, un 12% són peruans i un 7,8% són marroquins; del 8,8% de Nou Barris, un 26,4% són equatorians, un 8% són bolivians i un 6,8% són peruans, i del 15,7% de Ciutat Vella, un 15,6% són pakistaneses, un 10,9% són marroquins i un 10% són filipins (Font: Ajuntament de Barcelona, *La població estrangera a Barcelona. Gener 2006*, Departament d'Estadística, febrer 2006).

participació social dels estrangers en la vida social, política i cultural de la ciutat. «Per assegurar», com se subratlla en el *Pla Municipal d'Immigració* de la Ciutat, «la cohesió social i la plena integració dels nous ciutadans s'han de centrar bé les estratègies que faciliten la convivència i eviten tendències a la segregació i l'exclusió social.»

1.5. Metodologia

L'Informe ha estat elaborat, en primer lloc, a partir de l'anàlisi de qüestionaris distribuïts entre pares i mares d'alumnes de primària i entre mestres de diversos centres públics. En concret, a partir de 277 qüestionaris referents a temes escolars realitzats a 200 famílies autòctones, 58 famílies estrangeres i 19 mestres dels col·legis d'educació infantil i primària (CEIP) Ramon Llull¹⁵, Sagrada Família i Tabor de l'entorn del barri Sagrada Família de l'Eixample i els CEIP Ramón y Cajal i Ramon Berenguer III de Trinitat Vella. D'altra banda, s'han analitzat 102 qüestionaris referents a l'assistència sanitària realitzats a immigrants dels barris de Sagrada Família, Nou Barris, Trinitat Vella i Casc Antic. Finalment, aquestes dades han estat confrontades amb les entrevistes realitzades als directors, caps d'estudis i mestres d'aquestes mateixes escoles i a representants de diverses organitzacions socials i associacions de la ciutat, entre elles *Salut i Família* i *Nou Barris Acull*.

15. El Col·legi d'Educació Infantil i Primària Ramon Llull va passar de tenir 57 alumnes estrangers en el curs 1997-1998 a tenir-ne 190 en el curs 2003-2004. En menys de 10 anys va passar d'un percentatge del 7,95% al 26,54% d'alumnes estrangers del total dels matriculats.

2. ANÀLISI I VALORACIÓ DELS QÜESTIONARIS

2.1. Sobre l'exercici del dret a l'educació dels menors estrangers a l'escola primària

A. El dret a l'educació

1. El 86,1 % de les famílies estrangeres i el 82 % de les autòctones consideren que els seus fills i filles tenen garantit el dret a l'educació. Cal destacar que el 62 % de les famílies estrangeres donen una valoració molt alta a aquest dret, enfront del 33,5 % de les autòctones. En canvi, un 10,3 % de les estrangeres i un 12 % de les autòctones consideren que aquest dret està poc garantit i per a un 3,5 % de les autòctones no està gens garantit.

2. Les dades anteriors es veuen confirmades pel fet que el 81 % de les famílies estrangeres i el 87 % de les autòctones estan satisfetes amb l'educació que reben els seus fills a l'escola, el 46,6 % dels estrangers n'està molt satisfet i el 42,5 % dels autòctons n'està bastant satisfet.

B. Educació i ajuts públics

3. El 39,6 % de les famílies estrangeres i el 22 % de les autòctones s'han beneficiat d'algun ajut públic. A Trinitat Vella el percentatge de les famílies estrangeres i autòctones que han rebut ajuts és molt similar, un 58 % de les famílies estrangeres i un 54 % de les famílies autòctones. A Sagrada Família aquest percentatge baixa fins a un 25 % de les famílies estrangeres i un 11,5 % de les famílies autòctones.

4. El 46,5 % de les famílies autòctones expressa una opinió negativa sobre la concessió d'ajuts públics a les famílies estrangeres (un 20,5 % no

n'està gens satisfet i un 26 % poc satisfet). El percentatge d'insatisfacció és molt alt entre les famílies del barri de Trinitat Vella: al voltant d'un 75 % manifesta una opinió negativa. Al barri de Sagrada Família aquesta insatisfacció descendeix a nivells que van des del 39 % en les escoles Sagrada Família i Ramon Llull al 28 % de l'escola Tabor. Només un 29 % de les famílies autòctones expressa una valoració positiva (un 19,5 % n'està satisfet, un 6,5 % n'està bastant satisfet i un 3 % molt satisfet).

5. Quant als requisits exigits per l'Administració per beneficiar-se dels ajuts públics: un 60 % de les famílies autòctones i un 34,4 % de les estrangeres n'estan gens o poc satisfetes, enfront d'un 22 % de les autòctones i un 43,1 % de les estrangeres que n'estan satisfetes. La valoració dels mestres sobre aquests requisits no és molt positiva: el 47,4 % considera que aquests requisits garanteixen poc un sistema de distribució justa d'aquestes ajudes i un 5,3 % que no el garanteixen. En canvi, el 42 % dels mestres està d'acord que l'escola gestioni aquests ajuts enfront d'un 21 % que no hi està d'acord.

6. Un percentatge important de les famílies està insatisfet amb les quantitats econòmiques que l'Administració destina a les beques de menjador i als ajuts per als llibres de text. De les famílies autòctones: un 60 % estan insatisfetes amb les quantitats de les beques de menjador i gairebé un 69 % amb les destinades a les ajudes per a llibres. Només un 15,5 %, en canvi, expressa una valoració positiva sobre les beques de menjador i un 12,5 % sobre les beques per a llibres. El grau d'insatisfacció disminueix bastant entre els estrangers: un 43,1 % estan insatisfets amb les ajudes destinades a les beques de menjador (un 32 % estan satisfets) i un 39,7 % amb les ajudes per a llibres (un 36,1 % estan satisfets).

C. Hàbits i costums a l'escola

7. Un percentatge alt de famílies autòctones i estrangeres consideren que l'escola és tolerant amb els hàbits i costums de les cultures que hi són presents (així ho consideren un 90 % de les famílies autòctones, el 79,3 % de les famílies estrangeres i un 79 % dels mestres).

Cal destacar, tanmateix, que un 12 % de les famílies estrangeres manifesta que l'escola no és «gens tolerant» i un 5,2 % que ho és

poc (també per al 5% de les famílies autòctones l'escola és poc tolerant).

El 74,1% de les famílies estrangeres té una opinió positiva sobre les accions que l'escola realitza per integrar la diversitat cultural dels alumnes —un 37,9% estan molt satisfetes, un 17,2% bastant satisfetes i un 19% satisfetes—, davant d'un 20,7% que té una opinió poc satisfactòria —un 15,5% està poc satisfet i un 5,2% està gens satisfet.

8. Des del punt de vista del que hauria de fer l'escola amb relació als hàbits i costums de les diferents cultures que hi són presents, un 69,5% de les famílies autòctones, un 79,3% de les estrangeres i un 78,9% dels mestres consideren que l'escola ha de ser receptiva a aquestes cultures. Hauria de ser molt receptiva per a un 16% de les famílies autòctones, un 44,8% de les estrangeres i un 31,6% dels mestres; bastant receptiva per a un 26% de les autòctones, un 19% de les estrangeres i un 21% dels mestres; i receptiva per a un 27,5% de les autòctones, un 15,5% de les estrangeres i un 26,3% dels mestres.

En canvi, hauria de ser poc receptiva per a un 24,5% de les famílies autòctones, el 10,3% de les estrangeres i gens receptiva per a un 2% de famílies autòctones i un 3,4% d'estrangeres.

9. En concordança amb la qüestió anterior, el 58,5% de les famílies autòctones, el 79,2% de les estrangeres i el 68,3% dels mestres estarien d'acord a incloure en la programació didàctica de l'escola activitats específiques sobre la cultura dels alumnes estrangers. Un 22% de les famílies autòctones, un 62% de les estrangeres i un 21% dels mestres estan molt d'acord amb això. Davant d'aquesta posició favorable, en canvi, estan poc d'acord amb la mesura un 22% de les famílies autòctones, un 6,9% de les estrangeres i un 5,3% dels mestres, i gens d'acord un 14% de les autòctones i un 1,7% de les estrangeres.

10. Ara bé, amb relació al tema del paper que ha de tenir l'assignatura de religió (religions) en la programació didàctica de l'escola ens trobem amb posicions molt diferents entre les famílies autòctones i les estrangeres. El 67,3% de les famílies estrangeres estaria d'acord a incloure aquesta assignatura en la programació didàctica de l'escola enfront d'un 77,4% de les autòctones, així com tampoc un 27% de les estrangeres i

un 47,4% dels mestres que no ho estan. Només el 17,1% de les famílies autòctones n'estaria a favor.

11. Amb relació als hàbits i costums ens trobem també que per a un 19,5% de les famílies autòctones, un 20,9% de les estrangeres i un 26,3% dels mestres alguns hàbits i costums dels estrangers generen situacions conflictives a l'escola. En canvi, no estan d'acord amb aquesta afirmació un 67% de les famílies autòctones, un 69 de les estrangeres i un 42,1% dels mestres.

12. Quant a si els mestres estan ben preparats per afrontar al nou fenomen de la diversitat cultural, el 62,9% dels mestres consideren que no ho estan. Només un 10,6% pensen que estan preparats. Així mateix, quant als recursos que té l'escola per afrontar aquest fenomen, el 57,9% n'està poc satisfet i el 5,3% no n'està gens satisfet enfront del 10,5% que n'està satisfet i del 21% que està bastant satisfet dels recursos existents.

13. Per als mestres, els alumnes estrangers tenen principalment, i en primer lloc, necessitats lingüístiques, en segon lloc, problemes de relació-integració i en tercer lloc, problemes didàctics. Això coincideix amb la valoració que realitzen les famílies estrangeres sobre les dificultats que troben els seus fills a l'escola.

D. Els alumnes i l'escola

14. A l'hora de fer l'ingrés a l'escola, un 39,6% dels fills i filles de les famílies estrangeres es troben amb problemes lingüístics, un 8,6% amb problemes d'integració i un 6,9% amb problemes psicològics. Un 51,7%, en canvi, manifesta que no es troben amb cap problema. De les famílies autòctones, un 5% dels fills i filles es van trobar amb problemes lingüístics, un 4,5% amb problemes psicològics i un 3% amb problemes d'integració.

15. Un percentatge elevat de les famílies, tant autòctones com estrangeres, consideren que l'escola ha donat una resposta adequada a les necessitats educatives dels seus fills. Un 24% de les famílies autòctones i un 39,7% de les estrangeres opinen que van tenir una resposta molt adequada, un 37,5% de les autòctones i un 24,1% de les estrangeres consideren que va ser bastant adequada i un 26,5% de les autòctones

i un 19% de les estrangeres que va ser adequada. En canvi, un 11% i un 10,3% de les famílies autòctones i estrangeres, respectivament, opinen que va ser poc adequada. Hem de destacar que el percentatge de satisfacció baixa fins a un 50% en el cas de les famílies autòctones del CEIP Ramon Llull.

16. Quant a la presència d'alumnes estrangers a l'escola, un 23% de les famílies autòctones i un 31,6% dels mestres ho valoren com un fet poc positiu. En canvi, una gran majoria, ho veu com a fet positiu —un 36,5% de les famílies autòctones i un 42,1% dels mestres—, o bastant positiu —un 23% de les famílies autòctones i un 10,5% dels mestres— o molt positiu —un 10,5% de les famílies autòctones i un 10,5% dels mestres.

Les manifestacions en contra són més elevades en les escoles on el percentatge d'alumnes estrangers és més gran: un 45% de les famílies autòctones del Ramón y Cajal, un 36,7% de les del Ramon Berenguer i un 31,6% del Ramon Llull realitzen una valoració poc positiva.

17. Amb relació al grau de preocupació de les famílies autòctones sobre el número d'alumnes estrangers presents a l'escola: un 19,5% no estan preocupades, un 23,5% estan poc preocupades, un 29,5% preocupades, un 15% bastant preocupades i un 9% molt preocupades. Cal destacar que en totes l'escoles hi ha un percentatge important de famílies que estan preocupades per aquest fet: un 55% a l'escola Ramón y Cajal, un 23,3% a la Ramon Berenguer, un 19,3% a la Ramon Llull, un 33,3% a l'escola Sagrada Família i un 30,8% a l'escola Tabor. Les escoles de Trinitat Vella presenten un grau de preocupació més alt que les del barri Sagrada Família. Les preocupacions se centren especialment en la pèrdua de qualitat en l'ensenyament i en la manca de recursos.

18. Quant a si la incorporació d'alumnes estrangers ha provocat un descens en el nivell de l'aprenentatge, els mestres estan dividits entre aquells que no estan d'acord amb aquesta afirmació (un 10,5%), els que hi estan poc d'acord (un 26,3%), els que hi estan d'acord (un 15,8%), bastant d'acord (un 15,8%) i molt d'acord (un 10,5%).

19. Per a un 77% de les famílies autòctones, un 47,4% dels mestres i un 25,9% de les famílies estrangeres, l'Administració ha de posar un límit al nombre d'alumnes estrangers per classe. Els nivells més alts estan

en les escoles Ramon Llull —amb un 86% de les famílies— i Ramon Berenguer —amb un 80% de famílies. Una majoria de les famílies considera que aquest límit podria estar entre el 1% i 15% d'alumnes per classe (54,38%) i entre un 16% i 30% (34,21%). En canvi, entenen que no s'han de posar límits un 74,1% de les famílies estrangeres, un 18% de les autòctones i un 10,5% dels mestres.

20. Una majoria dels mestres considera que la distribució dels alumnes entre els diferents centres públics no es realitza d'una manera adequada (gens adequada per a un 26,3% i poc adequada per a un 21%). Un 31,6% considera, en canvi, que es realitza de forma adequada.

21. Així mateix, una gran majoria dels mestres està poc satisfet (un 47,4%) o gens satisfet (un 15,8%) amb la incorporació d'alumnes estrangers una vegada començat el curs. En canvi, n'està satisfet un 10,5% o bastant satisfet un 21%.

22. Per als mestres, la convivència entre els alumnes estrangers i autòctons a l'escola és molt bona (per a un 15,8%), bastant bona (per a un 47,4%), bona (per a un 31,6%) i dolenta només per a un 5,3%.

23. D'altra banda, tant les famílies autòctones com les estrangeres consideren que les relacions dels seus fills amb els companys fora de l'escola és molt bona (per a un 67,2% de les autòctones i un 44,5% de les estrangeres) i bastant bona (per a un 6,9% de les autòctones i un 24% de les estrangeres).

E. Família i escola

24. La família té un grau de participació alt a l'hora de fer el seguiment de l'educació escolar, tant entre les famílies autòctones com entre les estrangeres. El grau de seguiment és alt per a un 62,5% de les famílies autòctones i un 55,2% de les estrangeres, bastant alt per a un 21,5% de les autòctones i un 15,5% de les estrangeres, normal per a un 9,5% de les autòctones i un 17,2% de les estrangeres. De totes maneres, hem de destacar que el percentatge de seguiment baixa sensiblement entre les famílies estrangeres: un 1,7% no pot realitzar cap seguiment, un 6,9% realitza una mica de seguiment i un 17,2% solament pot fer un seguiment normal.

25. Fan aquest seguiment, entre les famílies autòctones: un 49% el pare i la mare, un 36,5% només la mare i un 2% només el pare. En canvi, entre les famílies estrangeres, en la seva majoria el realitza només la mare (un 44,2%), un 31% el pare i la mare, un 3,5% només el pare i un 8,5% entre germans, pare i mare.

26. En relació al grau de comunicació que mantenen amb les famílies estrangeres, els mestres estan poc satisfets (un 31,6%) i satisfets (un 42,1%). Les majors dificultats de comunicació es presenten amb les famílies d'origen magrebí i asiàtic.

27. Quant al grau de comunicació que les famílies mantenen amb l'escola, hem de destacar que un 8,6% de les famílies estrangeres no manté cap comunicació amb l'escola, un 15,5% ho fa només de forma esporàdica i un 20,7% manté una comunicació regular. En canvi, un 10,3% ho fa de forma bastant freqüent i un 46,6% freqüent. Per part de les famílies autòctones, un 19% ho fa de forma esporàdica, un 22% regularment, un 24% bastant freqüent i un 35% freqüentment.

28. Una majoria dels mestres considera que les diferents formes de concebre la infància que tenen les famílies d'immigrants influeix en l'educació dels seus fills. Això es posa de manifest principalment en les dificultats existents a l'hora d'establir vincles entre la família i l'escola, en els diferents valors i interessos existents i en la valoració del treball que realitzen els fills a l'escola.

29. Davant d'això, una de les demandes més recurrents realitzades pels mestres és la necessitat de posar en funcionament escoles de convivència per a pares amb la finalitat d'abordar aquesta qüestió i també la urgència que l'Administració, amb recursos i persones, es posi en contacte amb aquestes famílies per a ajudar-les en les seves relacions i en la comunicació amb l'escola.

30. Les necessitats específiques que tenen els alumnes estrangers són, segons els mestres, i per ordre d'importància: lingüístiques, de relació, didàctiques i de grau d'instrucció. Davant d'això i per afrontar el multiculturalisme, la majoria dels mestres sol·liciten més personal, més aules d'acollida i assessorament permanent.

2.2. Sobre l'exercici del dret a l'assistència sanitària dels estrangers

La majoria de les respostes reflecteixen principalment l'opinió de persones estrangeres que porten poc temps a Espanya. Això ens dona una idea de com és el primer contacte amb la sanitat.

A. L'immigrant estranger davant l'administració sanitària

1. Una majoria rellevant d'immigrants considera que té garantit el dret a l'atenció sanitària (un 64,7%) enfront d'un 7,8% que considera que no. Així mateix, un 79,4% d'ells considera que tenen de fet els mateixos drets que els espanyols quant a l'assistència sanitària.

2. D'altra banda, una part rellevant dels enquestats considera que l'Administració ha respost a les seves necessitats sanitàries de forma molt bona (un 33,3%), bastant bona (un 22,5%) i bona (un 19,6%). En canvi, per a un 16,7% ha estat poc bona i gens bona per a un 3,9%.

En el mateix sentit es manifesten els immigrants enquestats amb relació al nivell de resposta que l'administració sanitària va oferir als seus familiars. Un 31,4% considera que la resposta va ser molt bona, un 12,7% bastant bona i un 19,6% bona.

3. Quant a si van rebre assistència sanitària sense tenir el permís de residència, un 64,9% manifesta que sí, encara que un 14,3% va rebre l'assistència d'urgències, i un 20,8% contesta que no va rebre assistència sense el permís.

A l'hora de respondre si coneixen algun cas d'estranger que no hagi estat atès per la sanitat pública, un 82,3% contesta que no i un 15,7% que sí, però no concreten les raons. L'alt percentatge de respostes negatives és coherent amb la falta de registre de casos en les memòries de l'Oficina d'Informació i Denúncies de SOS Racisme per no haver estat atesos.

4. A l'hora de ser atesos per l'administració sanitària els immigrants s'han trobat especialment amb problemes lingüístics (un 51%) i culturals (un 17,6%). Això es deu, principalment, que molts d'ells duen poc temps en el país.

5. Una gran majoria dels immigrants enquestats està satisfeta amb els recursos públics existents per afrontar les seves necessitats sanitàries (un 72,5%) enfront d'un 10,8% que no ho està.

6. Els recursos i mesures que se sol·liciten són principalment: un major nombre de traductors-mediadors, reduccions de les llistes d'espera i que hi hagi més personal a urgències. Així mateix, els immigrants reclamen també la possibilitat de tenir assistència dental, que el metge dediqui més temps a atendre'ls, que es millori i amplii la informació i una reducció en els temps d'espera, especialment a l'hora de ser atesos amb cita prèvia.

7. Quant a les sol·licituds d'assistència específica, els immigrants reclamen sobretot un increment en els serveis de ginecologia i de pediatria.

B. L'immigrant, el metge i el personal sanitari

8. Quant a la relació amb el metge de capçalera, un 47% dels enquestats valora la relació com a molt bona, un 24,5% com a bastant bona i un 10,8% bona. En canvi, només un 9,8% diu que és poc bona i un 1% que és dolenta.

9. Una majoria no ha tingut problemes de comunicació amb el metge (un 51%). Un 42,1% ha tingut problemes, en la majoria dels casos, lingüístics.

10. Una gran majoria dels enquestats, per altra banda, no ha detectat cap tipus de comportament discriminatori a l'hora de ser atès pel metge (un 74,5%) enfront d'un 14,7% que sí ha detectat algun comportament discriminatori.

11. Gairebé el mateix nivell de respostes existeix amb relació als comportaments discriminatoris del personal sanitari: un 81,4% no ha detectat comportaments discriminatoris, enfront d'un 13,7% que sí. Aquestes respostes són coherents amb els últims informes del Síndic de Greuges.

12. Quant a l'hora de ser atesos per un especialista, un 73,6% dels enquestats no es van trobar amb problemes administratius, davant d'un 4,4% que sí en van tenir.

3. CONCLUSIONS

3.1. Conclusió general

La conclusió general d'aquest informe és que tant el dret a l'educació dels menors estrangers a l'educació primària com el dret a l'assistència sanitària dels immigrants radicats a la ciutat de Barcelona estan sent implementats correctament per les institucions responsables. Els menors estrangers gaudeixen efectivament del dret a tenir una educació gratuïta i obligatòria, i els estrangers adults tenen la possibilitat efectiva —i no únicament formal— de rebre l'assistència sanitària que necessiten i que requereixen a l'Administració. Aquesta atenció és valorada com a satisfactòria per la majoria dels estrangers, encara que una minoria expressa insatisfacció per considerar que no ha respost a les seves necessitats i, en conseqüència, hauria de millorar.

Ara bé, malgrat que la nostra valoració sobre l'exercici del dret a l'educació per part dels menors estrangers és positiva, no podem deixar de constatar que aquest dret pot veure's afectat de forma seriosa si l'Administració, en primer lloc, no adopta mesures urgents sobre el procés d'escolarització i l'assignació d'alumnes estrangers en el conjunt dels centres educatius i, en segon lloc, no destina més recursos econòmics, materials i personals per gestionar correctament la diversitat cultural existent a les escoles. L'actual sistema d'escolarització i assignació de centre està donant lloc a la formació d'escoles gueto¹⁶ i a un mapa escolar

16. Sobre les escoles gueto veure l'*Informe al Parlament 2006* (pàg. 158-161) del Síndic de Greuges.

en el qual els centres educatius són classificats, diferenciats i valorats per la ciutadania segons el nombre d'alumnes estrangers matriculats en ells.

3.2. Conclusions sobre l'exercici del dret a l'educació dels menors estrangers a l'escola primària

1. Un percentatge elevat de famílies, tant estrangeres com autòctones, consideren que els seus fills i filles tenen garantit aquest dret. Aquesta dada es veu confirmada per l'alt nombre de famílies estrangeres (81 %) i autòctones (87 %) que manifesten, a més, que estan satisfetes o molt satisfetes amb l'educació que reben els seus fills.

Hem de destacar, no obstant això, l'existència d'un nombre menor de famílies que no comparteixen aquestes afirmacions i que, per contra, consideren que els seus fills tenen poc (10,3 % estrangeres i 12 % autòctones) o gens garantit (3,5 % autòctones) aquest dret. Encara que no són moltes les famílies que consideren que el dret no està garantit, entenem que és necessari, per evitar mals futurs, intentar contrarestar aquestes opinions prenent les mesures educatives i administratives oportunes.

2. Hi ha un percentatge important de famílies autòctones, un 46,5 % en total però amb diferències rellevants entre les zones de Trinitat Vella i de Sagrada Família, que expressen la seva insatisfacció sobre la concessió d'ajuts públics a les famílies estrangeres. A això cal sumar que els tres col·lectius enquestats —famílies autòctones, famílies estrangeres i mestres— estan insatisfets o tenen una opinió negativa sobre els requisits que l'Administració exigeix i utilitza per atorgar aquests ajuts d'una manera justa i equitativa.

Aquestes polítiques d'ajuts públics, ja siguin per a les beques de menjador o per a l'adquisició de llibres escolars, responen, amb molt bon criteri, a les necessitats i al nivell de recursos econòmics de les persones que resideixen a la ciutat, independentment de si aquestes són estrangeres o autòctones. En aquest sentit, i des del punt de vista de la gestió i assignació de les subvencions econòmiques, no es pot fer cap objecció al fet que l'Administració ajudi a les famílies d'immigrants si aquestes

CONCLUSIONS

són realment les més necessitades. Cap a elles han d'anar encaminats els ajuts públics. Amb això, a més, es contribueix a millorar i facilitar la integració dels alumnes immigrants en l'àmbit escolar.

Ara bé, aquests ajuts no només afecten exclusivament les famílies estrangeres sinó que també, i en percentatges importants segons les escoles, les famílies autòctones. Per aquest motiu és important que l'Administració dissenyi i posi en pràctica mesures de transparència informativa amb la finalitat de subministrar tota la informació sobre aquests ajuts —p.e, a quins col·lectius es concedeixen, quins són els requisits— a la ciutadania.

3. Un nombre elevat de les famílies autòctones —entre un 60% i 70%—, però també de les estrangeres —entre un 37% i 43%— expressen insatisfacció amb les quantitats econòmiques que l'Administració destina a les beques de menjador i a les ajudes per als llibres. Així mateix, un nombre reduït de famílies autòctones van expressar un sentiment de greuge per entendre que l'assignació de beques a famílies estrangeres és la causa que les autòctones se'n quedin sense.

4. Amb relació a la gestió de la diversitat cultural en els centres escolars de primària, un percentatge alt de famílies autòctones, estrangeres i de mestres consideren que l'escola: a) és tolerant amb la diversitat cultural existent en ella, i b) que l'escola ha de ser receptiva a la diversitat cultural.

Així mateix, tres quartes parts de les famílies estrangeres tenen una opinió positiva sobre les accions que l'escola realitza per integrar la diversitat cultural dels nous alumnes. Gairebé una quarta part no té una opinió positiva sobre això.

Una mica més de la meitat de les famílies autòctones, gairebé el vuitanta per cent de les estrangeres i gairebé el setanta per cent dels mestres estarien d'acord a incloure activitats específiques sobre la cultura dels alumnes estrangers en la programació didàctica de l'escola.

5. Mes d'un 60% dels mestres consideren que no estan ben preparats per afrontar el fenomen del multiculturalisme a l'escola i estan també insatisfets amb els recursos existents per abordar aquesta qüestió.

6. Un 70% de les famílies autòctones i un 62% dels mestres valoren com un fet positiu la presència dels nous alumnes estrangers a l'escola,

però una mica més de la meitat estan preocupats per les conseqüències que aquesta presència pugui tenir amb relació a la qualitat de l'ensenyament i la manca de recursos.

7. Especialment preocupant és el percentatge de famílies autòctones (23%) i de mestres (31,6%) que opinen negativament sobre la presència d'alumnes estrangers a l'escola. Aquests percentatges creixen entre les famílies autòctones de les escoles on el nombre d'alumnes estrangers és més alt.

8. Un percentatge elevat de famílies autòctones (77%) i gairebé la meitat dels mestres (47,4%) opinen que caldria posar límits al nombre d'alumnes estrangers per classe.

Els mestres de les escoles públiques que han participat en aquest estudi consideren, en la seva majoria, que la distribució dels alumnes entre els centres públics i els concertats no es realitza de manera adequada. Així mateix, no estan satisfets amb la incorporació d'alumnes estrangers una vegada començat el curs.

9. La convivència entre els alumnes autòctons i els estrangers a l'escola i fora és bona. Així ho consideren els mestres i les famílies autòctones i estrangeres.

10. Tant les famílies autòctones com les estrangeres tenen un alt grau d'implicació en tot allò que afecta l'educació dels seus fills i filles. No obstant això, cal posar de manifest que hi ha al voltant d'un 9% de les famílies estrangeres que no poden o que tenen dificultats per realitzar un seguiment com caldria de l'educació dels seus fills i filles. Entre les famílies autòctones aquest seguiment el realitzen el pare i la mare, i al voltant d'un 36% només la mare. En canvi, entre les famílies estrangeres és la mare la que realitza principalment el seguiment (un 44,2%) i en segon lloc el pare i la mare (31%).

11. Existeix un problema important de comunicació entre les famílies estrangeres i els mestres i, en conseqüència, el centre escolar. Aquesta incommunicació es posa especialment de manifest amb les famílies d'origen magrebí i asiàtic. Al voltant de la tercera part dels mestres expressa la seva insatisfacció amb això. Gairebé un 9% de les famílies estrangeres no manté cap comunicació amb l'escola, al voltant d'un 16% ho fa només de forma esporàdica i únicament un 21% ho fa de forma regular.

3.3. Conclusions sobre l'exercici del dret a l'assistència sanitària dels estrangers

1. Gran part dels immigrants enquestats, molts d'ells amb poc temps de residència a la ciutat, consideren que tenen garantit el dret a l'assistència sanitària. Aquesta és una dada positiva perquè això dóna seguretat i afavoreix el procés d'integració de l'immigrant a la comunitat. De tota manera, hi ha al voltant d'un 18% d'immigrants que no pot contestar a aquesta pregunta —possiblement perquè no té suficient informació—, un 8% que considera que el dret no està garantit i un 10% que està garantit depenent dels casos.

2. Una gran majoria d'immigrants no perceben discriminació des del punt de vista legal, ja que entenen que en aquesta qüestió tenen els mateixos drets que els espanyols.

3. Així mateix, una majoria dels enquestats opina que ha rebut una bona o molt bona atenció (un 75,4%). No obstant això, una cinquena part d'ells (un 20,6%) considera que aquesta atenció no ha estat gens bona (un 3,9%) o poc bona (un 16,7%).

4. Més de la meitat dels estrangers que entren en contacte amb l'administració sanitària tenen problemes lingüístics i al voltant d'una cinquena part, problemes culturals. La incapacitat de comunicar-se amb eficàcia per problemes d'idioma obstaculitza una correcta assistència mèdica.

5. Al voltant de dos terços dels immigrants enquestats estan satisfets amb els recursos públics existents per afrontar les seves necessitats sanitàries. Tanmateix, tenen també unes demandes precises, com per exemple que el servei inclogui l'assistència dental, vella demanda també dels ciutadans espanyols, que hi hagi més traductors-mediadors en els centres d'atenció primària de salut (CAP) i una reducció de les llistes d'espera.

6. La majoria dels immigrants enquestats tenen una relació molt bona (47%) o bastant bona (24,5%) amb el seu metge de capçalera. Així mateix, la majoria no ha detectat comportaments discriminatoris ni per part dels metges ni per part de la resta del personal sanitari.

7. Els immigrants amb targeta sanitària no tenen problemes a l'hora de ser atesos per l'administració sanitària. Amb referència a això, es pot

dir que el dret a l'assistència sanitària per a aquest col·lectiu està garantit i que la seva implementació no presenta problemes greus.

8. Les respostes obtingudes empíricament en aquest estudi indicarien que el col·lectiu d'immigrants irregulars que no està empadronat o que no té targeta sovint es troba amb problemes o dificultats per rebre atenció sanitària. Això passaria especialment en els CAP. La majoria va rebre atenció sanitària, però entre un 16% i un 20% dels enquestats manifesta que coneix alguna persona que no en va rebre. En aquests casos d'immigrants irregulars que no estan empadronats i que, a més, no tenen targeta sanitària, el dret a l'assistència sanitària no estaria del tot garantit, fet que l'Administració hauria de resoldre.

9. Quant a les necessitats en què s'exigeix més atenció, són les ginecològiques, les pediàtriques i les odontològiques.

4. RECOMANACIONS

4.1. Recomanacions sobre l'exercici del dret a l'educació dels menors estrangers a l'escola primària

1. Detectar les possibles causes de descontentament, incertesa i inseguretat en les famílies amb la finalitat de contrarestar les valoracions pessimistes o negatives sobre el desenvolupament efectiu del dret a l'educació.

2. Realitzar polítiques d'informació transparents i el més exhaustives possible sobre com es distribueixen els ajuts públics escolars entre les famílies, tant autòctones com estrangeres.

Es recomana, així mateix, posar especialment de relleu que els ajuts es distribueixen en funció dels recursos que es disposen i de les necessitats i ingressos de les famílies, indistintament d'on siguin.

Ha d'informar-se especialment sobre la possibilitat de recórrer les resolucions que determinin les persones que són beneficiàries dels ajuts.

Les famílies en el seu conjunt, però especialment els potencials sol·licitants i beneficiaris dels ajuts, han de rebre informació sobre les quantitats econòmiques que l'Administració destina a aquests ajuts i el que aquestes suposen en percentatge sobre el conjunt dels ajuts assistencials. L'Administració hauria de justificar les quantitats que destina en cada curs escolar a les beques de menjador i als ajuts per a llibres.

3. Incrementar les quantitats econòmiques destinades a les beques de menjador i als ajuts per als llibres escolars amb l'objectiu final de satisfer totes les sol·licituds que compleixen els requisits establerts per gaudir d'aquests ajuts.

L'objectiu només pot ser la concessió d'ajuts públics a totes aquelles famílies amb rendes baixes per facilitar i complir amb l'exercici efectiu del dret a l'educació. Cap família que compleixi els requisits exigits hauria de quedar-se sense ajuda. Amb referència a això, no podem deixar de destacar que Catalunya és la zona de la Unió Europea que inverteix menys en educació: destina el 2,8% del PIB, quan la mitjana espanyola és del 4,4% i l'europea del 5,2% (font: Fundació Jaume Bofill, 2006).

4. Ampliar els requisits establerts per poder sol·licitar els ajuts i establir clàusules de revocació d'aquests ajuts quan es detectin indicis fefastes de riquesa substancialment contradictoris amb les dades aportades en la documentació sol·licitada.

A nivell general, si es considerés que les ajudes estan mal distribuïdes i que la causa radica en el fet que la declaració d'IRPF no reflecteix la realitat econòmica de la unitat familiar, correspondria sol·licitar a l'Agència Tributària que incrementés el control de la veracitat de les declaracions d'IRPF, IS i IVA dels contribuents.

5. Implantar la gratuïtat dels llibres de text per a l'alumnat de l'educació obligatòria.

Aquesta mesura solucionaria una part important de les manifestacions de descontentament, sobretot entre les famílies autòctones. Així mateix, es materialitzaria veritablement, tal com fa anys reivindiquen diverses associacions, el dret constitucional de la gratuïtat total de l'ensenyament obligatori.

Mentre no s'implanti aquesta mesura, es recomana un canvi en la gestió dels llibres de text. El centre escolar hauria de passar a ser el propietari dels llibres que utilitzin els alumnes i, en conseqüència, gestionar-ne l'ús al llarg de la vida acadèmica dels alumnes.

6. Fer efectiu el dret a la llibertat cultural a l'escola.

Es recomana introduir el tema de la diversitat cultural en la planificació docent i curricular de l'escola.

Cal aprofitar la nova diversitat cultural existent entre l'alumnat per «reconèixer» aquesta diversitat i treballar-la com una matèria transversal a totes les altres. L'objectiu hauria de ser l'exercici d'una educació realment intercultural que ajudi a superar estereotips.

La vida en comú passa pel respecte, la promoció i el ple exercici de la llibertat cultural. La llibertat cultural és un dret fonamental. Tota persona té el dret a escollir lliurement «les seves identitats» i a dur la vida que valora sense ser exclosa d'altres alternatives rellevants, com, per exemple, l'educació, la salut o les oportunitats d'ocupació.¹⁷ L'article 27 del *Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics* (1966) estableix que «en els estats en què existeixin minories ètniques, religioses o lingüístiques, no es negui a les persones que pertanyin a aquestes minories, el dret que els correspon, en comú amb els altres membres del seu grup, a tenir la seva pròpia vida cultural, a professar i practicar la seva pròpia religió i a emprar el seu propi idioma». L'únic límit per a l'exercici del dret a la llibertat cultural està en el respecte a la integritat i a les llibertats bàsiques de la persona.

7. Aportar més recursos materials i personal de suport per als mestres amb la finalitat d'afavorir la integració de tot l'alumnat en el sistema educatiu.

Els nous alumnes estrangers han de trobar les menors dificultats —lingüístiques, didàctiques i de relacions— possibles en el seu procés d'integració a l'escola.

8. Flexibilitzar el sistema educatiu davant les necessitats dels grups de població amb dificultats d'accés i adaptació.

La nova diversitat cultural existent a la ciutat requereix actituds flexibles per part de les escoles, especialment dels mestres, quant als aspectes curriculars. No és possible deixar de tenir en compte, com es diu en el *Pla de Ciutadania i Integració*, «les possibles disparitats en l'adquisició de les competències de les diferents àrees del currículum (...) i la necessària contextualització dels centres i de les seves necessitats socioeducatives» (2007, 143-144).

9. Treballar la diversitat cultural entre els pares i les mares dels alumnes mitjançant la realització de tallers i seminaris i la creació d'aules de diversitat cultural i de convivència. Aquestes aules haurien

17. Vegeu l'Informe sobre el Desenvolupament Humà de la PNUD, *La llibertat cultural en el món divers d'avui*, 2004.

de crear-se també per als alumnes i haurien de passar a formar part del currículum escolar.

La interculturalitat pot i hauria de començar a prendre forma a l'escola.

Per facilitar la integració dels alumnes immigrants a l'escola cal treballar també amb les seves famílies, buscant especialment la seva participació activa en tots els assumptes relacionats amb l'educació dels seus fills.

Per a això, es recomana realitzar protocols d'actuació per integrar la diversitat cultural a l'escola, entre el professorat, les famílies, les AMPA i, especialment, en les activitats extraescolars.

Les administracions, com es diu en el *Pla de Ciutadania i Integració*, han de desenvolupar «actuacions encaminades a incorporar les famílies immigrants en la vida escolar, tant en la fase d'acollida com al llarg de tot el procés, afavorint la seva participació activa i promovent la seva implicació en l'educació dels seus fills. Aquesta participació ha d'implicar també les famílies espanyoles i immigrants ja integrades» (2007, 146).

10. Crear espais que des de la societat civil promoguin la coparticipació de mestres, famílies, organitzacions socials i institucions públiques per tractar els problemes que vagin sorgint entorn del projecte educatiu dels centres i, si escau, elaborar-ne solucions.

Es recomana integrar la diversitat cultural, no només en el projecte educatiu, sinó també en el barri i l'entorn social de l'escola.

La gestió de la nova diversitat cultural no es pot realitzar només des de l'escola sinó que ha de ser integrada també en projectes comunitaris més amplis, en els quals intervinguin més actors socials. El procés d'educar i formar ha de sortir de les escoles per integrar-se en altres institucions socials complementàries, com la família, els serveis socials, les associacions, les ONG i altres projectes educatius i socials que treballin per a la interculturalitat.

És necessari crear un sistema educatiu que busqui solucions no únicament a l'escola sinó també en altres àmbits. L'establiment d'espais de coparticipació és particularment important, com es destaca en l'*Informe Dakar* de la Unesco, per als grups que poden veure's afectats per processos d'exclusió i segregació. Amb això s'obre la porta que les famílies exposin

les dificultats que troben en l'educació dels seus fills i, al mateix temps, a prendre part en la recerca de solucions (2000, 66). Aquest seria també un bon instrument per prevenir el racisme i la xenofòbia.

11. Informar la ciutadania sobre els criteris establerts per determinar l'accés i la incorporació dels alumnes estrangers a les escoles, tant en l'inici del curs com en el seu transcurs.

12. Revisar el sistema d'escolarització i distribució de l'alumnat als centres escolars amb la finalitat d'impedir grans concentracions d'immigrants en determinades escoles que, amb el temps, esdevenen guetos escolars.

Es recomana adoptar urgentment mesures per facilitar una distribució equitativa dels alumnes estrangers entre els centres finançats amb fons públics i evitar que els centres públics, pel fet de ser públics, hagin d'assumir un major nombre de nouvinguts en benefici dels centres concertats, els quals tenen percentatges molt menors d'alumnes estrangers per classe a pesar de tenir més capacitat per matricular alumnes i d'estar situats en els mateixos districtes.

13. Implementar mecanismes per incentivar que els alumnes estrangers, amb un alt percentatge de mobilitat intraescolar, puguin acabar el curs acadèmic a l'escola en la qual l'han començat.

14. Establir mitjans perquè les famílies, i especialment les mares dels alumnes estrangers, puguin comunicar-se regularment amb els mestres.

Es recomana fomentar les relacions entre la família, els pares i les mares, i l'escola.

Un bon instrument per assolir-ho són les escoles de pares i mares, escoles que també haurien de rebre suport institucional per a la seva realització. És necessari que les famílies dels alumnes estrangers tinguin facilitats i trobin espais per entrar en comunicació i establir relacions amb tots els membres de la comunitat escolar.

L'èxit del procés d'inclusió d'aquests nous alumnes passa per la implicació de la família en el procés educatiu, procés que al seu torn depèn dels vincles que mantinguin amb l'escola i el seu entorn.

15. Fomentar la participació dels alumnes estrangers en les activitats extraescolars.

Es recomana també l'aportació de recursos econòmics per a les activitats extraescolars. Aquestes poden ser un bon instrument d'integració social.

4.2. Recomanacions sobre l'exercici del dret a l'assistència sanitària dels estrangers

1. Millorar els canals i els mitjans perquè els immigrants tinguin informació sobre el que han de fer i on han d'anar en cas de necessitar assistència sanitària.

2. Millorar l'atenció sanitària, especialment en tots aquells aspectes relacionats amb la comunicació entre el pacient, el metge i el personal sanitari, i en el tractament de la diversitat cultural per part dels metges i el personal sanitari. Això contribuiria a contrarestar algunes de les opinions negatives dels immigrants sobre l'actuació de l'administració sanitària.

3. Aportar els mitjans i el personal necessaris per facilitar la comunicació amb el personal sanitari.

4. Elaborar un protocol de formació d'interprets mèdics que serveixi de referència per al conjunt de les administracions.

5. Realitzar una tasca d'informació i difusió, especialment entre el personal sanitari, sobre la cultura d'origen dels grups d'immigrants més importants radicats a Barcelona i a Catalunya.

6. Es recomana que el personal sanitari conegui els principis, valors i la forma de vida dels principals grups d'immigrants estrangers a Barcelona.

7. Elaborar un protocol d'actuació referit a l'atenció dels immigrants sense targeta sanitària dirigit a tots els CAP de la ciutat.

No és correcte que alguns estrangers siguin atesos en uns CAP i en uns altres no. Aquest tipus d'actuacions posaria en qüestió la correcta implementació del dret a l'assistència sanitària, el qual ha de rebre una mateixa resposta per part de tots els CAP. En el cas que això no sigui possible els usuaris han d'estar públicament i prèviament informats.

BIBLIOGRAFIA

- AJUNTAMENT DE BARCELONA, *Pla Municipal d'Immigració* (www.bcn.es/diversa/plamunicipal/index.htm)
- , *La població estrangera a Barcelona, Gener 2006*, Departament d'Estadística, febrer 2006.
- COMUNICACIÓ DE LA COMISSIÓ AL CONSELL, al Parlament Europeu, al Comitè Econòmic i Social Europeu i al Comitè de les Regions, «Programa Comú per a la Integració – Marc per a la integració dels nacionals de tercers països en la Unió Europea» (COM/2005/0389 final).
- COMISSIÓ DE LES COMUNITATS EUROPEES, Llibre Verd. *Igualtat i no discriminació a la Unió Europea ampliada*, Brussel·les, 28 de maig de 2004 (COM/2004/379 final).
- DECRET 40/2006, de 14 de març, *pel qual es crea el Pla Director d'Immigració i Cooperació en l'àmbit de la salut i el seu Consell Assessor*.
- DEPARTAMENT D'EDUCACIÓ de la Generalitat de Catalunya, *Pla d'actuació per a l'alumnat de nacionalitat estrangera (2003-2006)*.
- DIRECTIVA 2000/43/CE del Consell, de 29 de juny de 2000, *relativa a l'aplicació del principi d'igualtat de tracte de les persones independentment del seu origen racial o ètnic*.
- DIVERSOS AUTORS, *La immigració a Catalunya avui. Anuari 2004*, M. J. Larios i M. Nadal (dir.), Mediterrània, Barcelona, 2005.
- , *Immigració i ciutadania. Reptes de la Catalunya del segle XXI*, H. Silveira, Q. Cornelles, L. Juberías (ed), Fundació Pere Ardiaca, Barcelona, 2006.
- FINA I SANGLAS I., «Immigració i salut», a *Immigració i ciutadania*.

- Reptes de la Catalunya del segle XXI*, H. Silveira, Q. Cornelles, L. Juberías (ed.), Fundació Pere Ardiaca, Barcelona, 2006.
- GENERALITAT DE CATALUNYA, *Pla de Ciutadania i Integració de la Generalitat de Catalunya 2005-2008*.
- LARIOS M.J., «Eldretal'educació dels immigrants. Alguns aspectes normatius i jurisprudencials destacables», en *La immigració a Catalunya avui. Anuari 2004*, M. J. Larios y M. Nadal (dir.), Mediterrània, Barcelona, 2005.
- LEX: Llei Orgànica 4/2000, de 11 de gener, *sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social*.
- NAVARRO A., «Bioética y ley general de sanidad», en M. Casado, *Materiales de bioética y derecho*, Cedecs, Barcelona, 1996.
- PROGRAMA DE LES NACIONS UNIDES PEL DESENVOLUPAMENT (PNUD), Informe sobre el Desenvolupament Humà (2004), *La llibertat cultural en el món divers d'avui*.
- REAL DECRET 1030/2006, de 15 de setembre, *pel qual s'estableix la cartera de serveis comuns del Sistema Nacional de Salut i el procediment per a la seva actualització*.
- SECRETARIA D'ESTAT D'IMMIGRACIÓ I EMIGRACIÓ. Direcció General d'Integració dels Immigrants. *Pla Estratègic de Ciutadania i Integració 2007-2010*.
- SEUBA X., «El derecho a la salud», a Observatori DESC, G. Pisarello, V. Valiño (coord.), *Sur o no sur (Los derechos sociales de las personas inmigradas)*, Icaria, Barcelona, 2006.
- SEVILLA F., *La universalización de la atención sanitaria. Sistema Nacional de Salud y Seguridad Social*, Document de treball 86/2006, Ministeri de Treball i Assumptes Socials, Madrid, 2006.
- SÍNDIC DE GREUGES, *Informe al Parlament 2006*.
- UNESCO, *Informe final Dakar*. Fòrum Mundial sobre l'Educació. París, 2000.
- UNIÓ EUROPEA, «Programa comú per a la Integració – Marc per a la integració dels nacionals de tercers països a la Unió Europea» (COM (2005) 389 final).
- VILA I., «Al voltant d'algunes relacions entre escola i immigració», a *Immigració i ciutadania. Reptes de la Catalunya del segle XXI*, H. Silveira, Q. Cornelles, L. Juberías (ed.), Fundació Pere Ardiaca, Barcelona, 2006.

ANNEX A

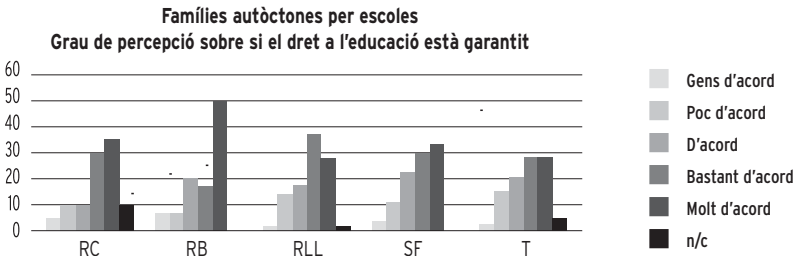
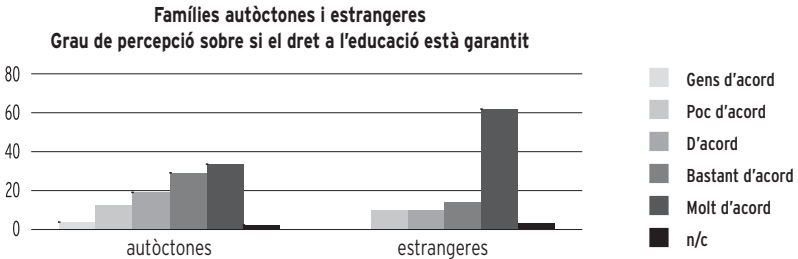
Dades i anàlisi dels qüestionaris sobre l'exercici del dret a l'educació dels menors estrangers a l'escola primària

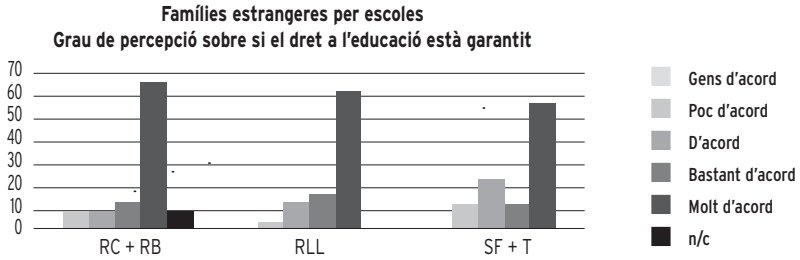
RC= CEIP Ramón y Cajal del barri Trinitat Vella
 RB = CEIP Ramon Berenguer III del barri Trinitat Vella
 RLL = CEIP Ramon Llull del barri Estació Nord
 SF= CEIP Sagrada Família del barri Gràcia
 T = CEIP Tabor del barri Sagrada Família

A. El dret a l'educació

1. Considera que el seu fill/a té garantit el dret a l'educació?

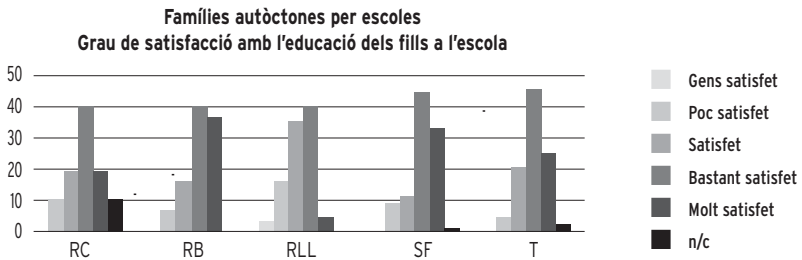
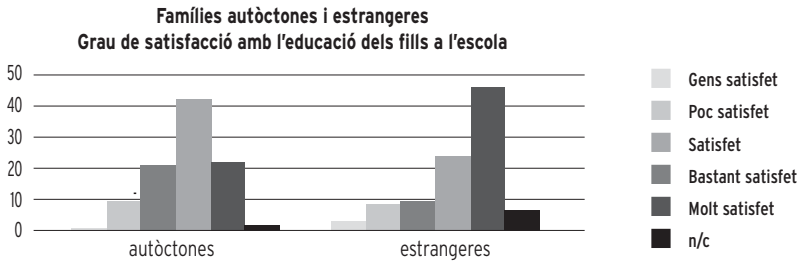
	gens d'acord	poc d'acord	d'acord	bastant d'acord	totalment d'acord	n/c
famílies autòctones:	3,5%	12%	19%	29,5%	33,5%	2,5%
famílies estrangeres:	0%	10,3%	10,3%	13,8%	62%	3,4%

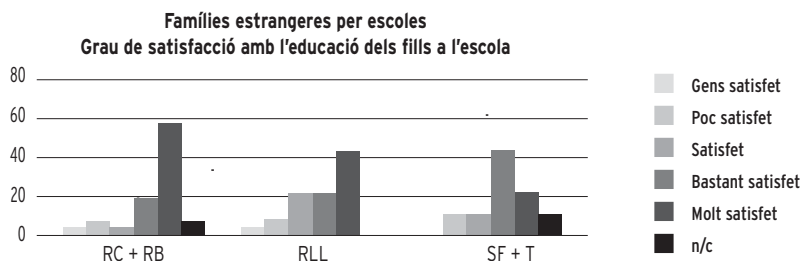

2. Està satisfet amb l'educació que rep el seu fill/a a l'escola?

	gens satisfet	poc satisfet	satisfet	bastant satisfet	molt satisfet	n/c
famílies autòctones:	1%	10%	21,5%	42,5%	23%	2%
famílies estrangeres:	3,44%	8,6%	10,3%	24,1%	46,6%	6,9%

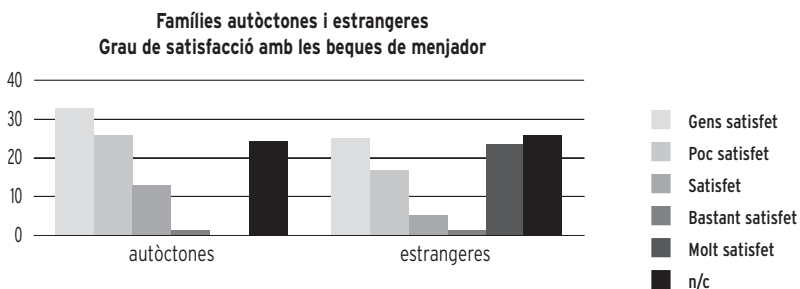
ANNEX

B. Educació i ajuts públics

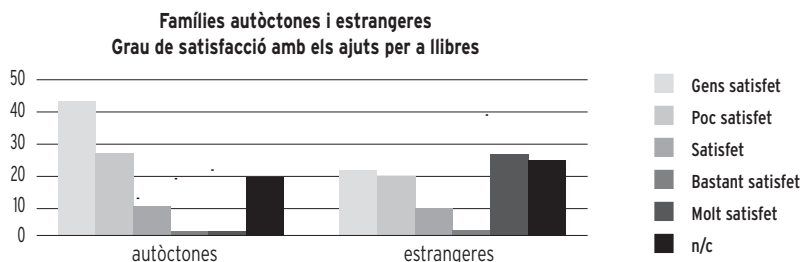
3. Està satisfet amb les quantitats econòmiques que l'Administració assigna per a les beques de menjador?

	gens satisfet	poc satisfet	satisfet	bastant satisfet	molt satisfet	n/c
famílies autòctones:	33,5%	26,5%	13,5%	1,5%	0,5%	24,5%
famílies estrangeres:	25,9%	17,2%	5,2%	1,7%	24,1%	26%

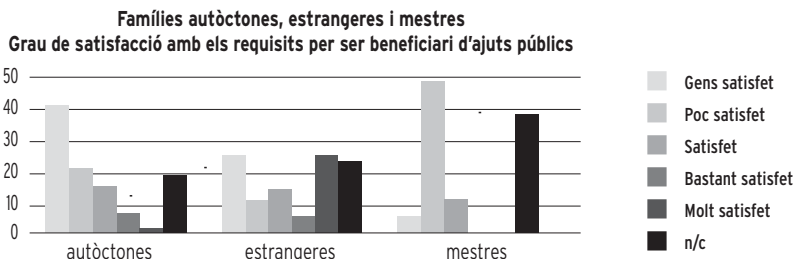
4. Està satisfet amb les quantitats econòmiques que l'Administració assigna als ajuts per a llibres de text?

	gens satisfet	poc satisfet	satisfet	bastant satisfet	molt satisfet	n/c
famílies autòctones:	42,5%	26,5%	9,5%	1,5%	1,5%	18,5%
famílies estrangeres:	20,7%	19%	8,6%	1,7%	25,8%	24,1%

5. Està satisfet amb els requisits exigits per l'Administració per ser beneficiari dels ajuts públics?

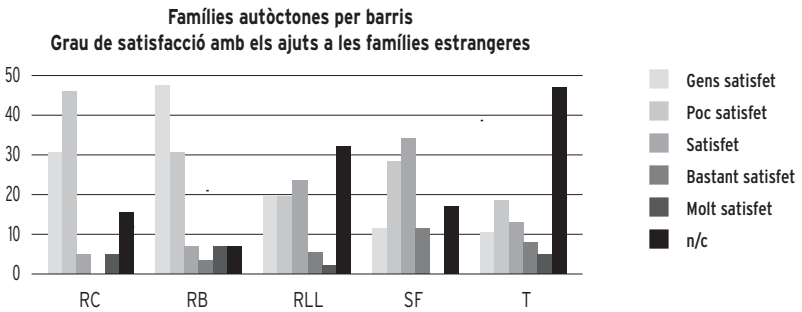
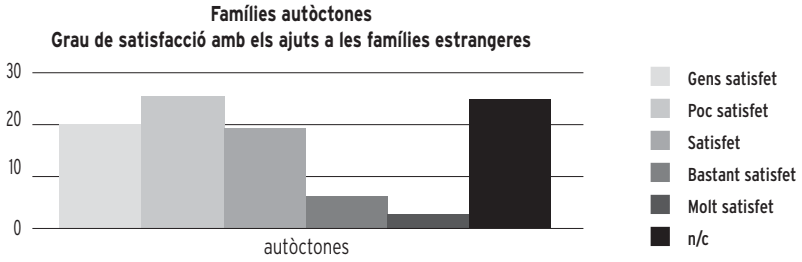
	gens satisfet	poc satisfet	satisfet	bastant satisfet	molt satisfet	n/c
famílies autòctones:	40%	20%	14,5%	6%	1,5%	18%
famílies estrangeres:	24,1%	10,3%	13,8%	5,2%	24,1%	22,4%
mestres:	5,26%	47,4%	10,5%	0%	0%	36,8%

6. Grau de satisfacció amb la concessió d'ajuts econòmics públics a les famílies estrangeres.

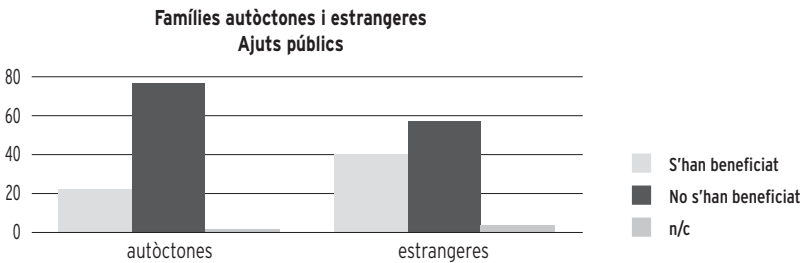
	gens satisfet	poc satisfet	satisfet	bastant satisfet	molt satisfet	n/c
famílies autòctones:	20,5%	26%	19,5%	6,5%	3%	25%
famílies autòctones RC:	30%	45%	5%	0%	5%	15%
famílies autòctones RB:	46,7%	30%	6,7%	3,3%	6,7%	6,7%
famílies autòctones RLL:	19,3%	19,3%	22,8%	5,26%	1,75%	31,6%
famílies autòctones SF:	11,1%	27,8%	33,3%	11,1%	0%	16,6%
famílies autòctones T:	10,2%	17,9%	12,8%	7,7%	5,1%	46,1%

ANNEX

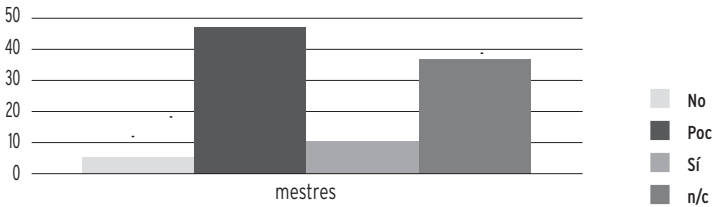
7. S'han beneficiat d'algun tipus d'ajut públic amb relació a l'educació del seu fill?

	S'han beneficiat	No s'han beneficiat	n/c
famílies autòctones:	22%	76%	2%
famílies estrangeres:	39,6%	56,9%	3,4%

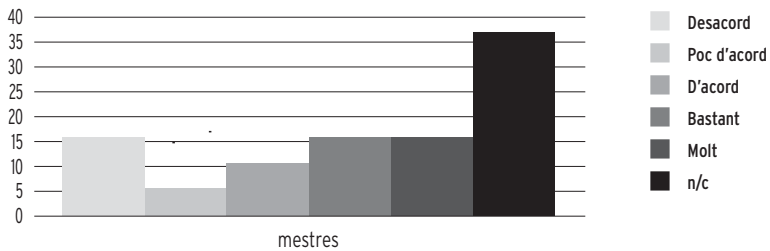
8. Considera que els requisits exigits per l'Administració per atorgar els ajuts públics garanteixen un sistema de distribució just d'aquests ajuts?

	no ho garanteixen	ho garanteixen poc	ho garanteixen	n/c
mestres:	5,3%	47,4%	10,5%	36,8%

9. Està d'acord que el centre gestioni aquests ajuts públics?

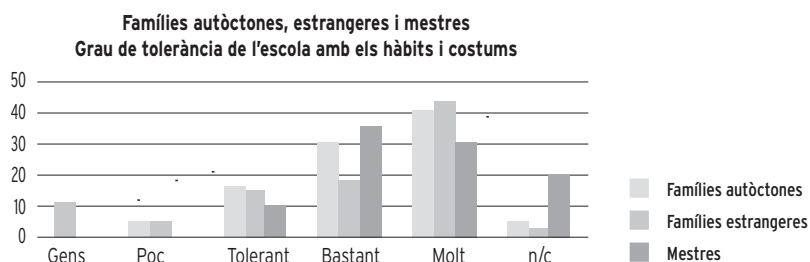
	en desacord	poc d'acord	d'acord	bastant d'acord	molt d'acord	n/c
mestres:	15,8%	5,3%	10,5%	15,8%	15,8%	36,8%

C. Hàbits i costums a l'escola

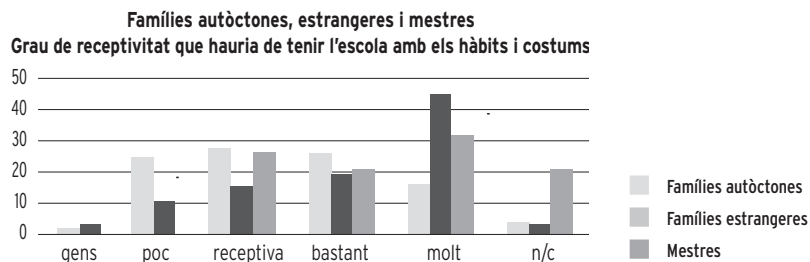
10. Considera que l'escola és tolerant amb els hàbits i costums de les diferents cultures que hi són presents?

	gens tolerant	poc tolerant	tolerant	bastant tolerant	molt tolerant	n/c
famílies autòctones:	0%	5%	17%	31%	42%	5%
famílies estrangeres:	12%	5,2%	15,5%	19%	44,8%	3,4%
mestres:	0%	0%	105%	36,8%	31,6%	21%

11. En quin grau l'escola hauria de ser receptiva envers els hàbits i costums de les diferents cultures que hi són presents?

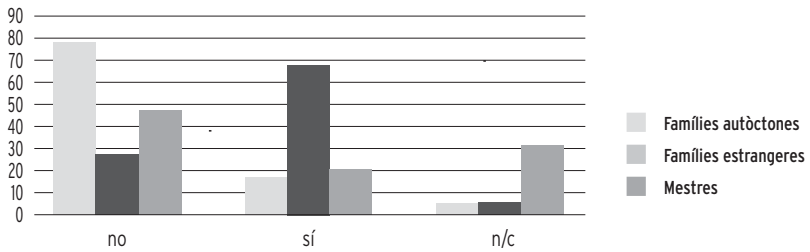
	gens receptiva	poc receptiva	receptiva	bastant receptiva	molt receptiva	n/c
famílies autòctones:	2%	24,5%	27,5%	26%	16%	4%
famílies estrangeres:	3,4%	10,3%	15,5%	19%	44,8%	3,4%
mestres:	0%	0%	26,3	21%	31,6%	21,1%

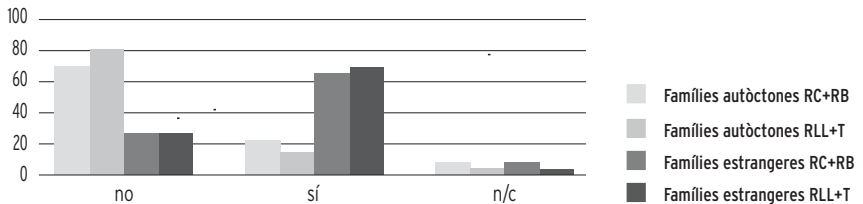
12. S'hauria d'incloure l'assignatura de religions a la programació didàctica de l'escola?

	No	Sí	n/c
famílies autòctones*:	77,4%	17,1%	5,5%
famílies estrangeres*:	27%	67,1%	5,7%
mestres:	47,4%	21%	31,6%
famílies autòctones RC+RB:	70%	22%	8%
famílies autòctones RLL+RT:	81,2%	14,5%	4,2%
famílies estrangeres RC+RB:	26,9%	65,4%	7,7%
famílies estrangeres RLL+T:	26,9%	69,2%	3,8%

Famílies autòctones, estrangeres i mestres
Inclusió de l'assignatura de religió

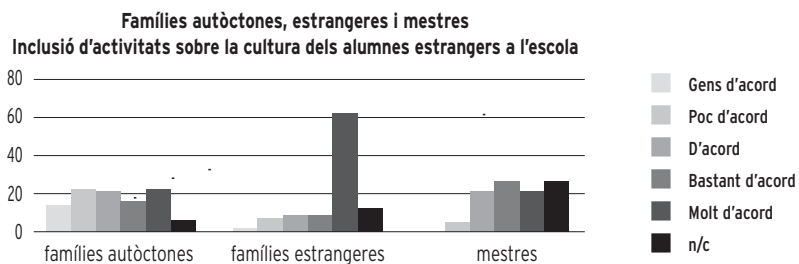
Famílies autòctones, estrangeres per barris
Inclusió de l'assignatura de religió

*. Excloses les famílies de l'escola Sagrada Família.

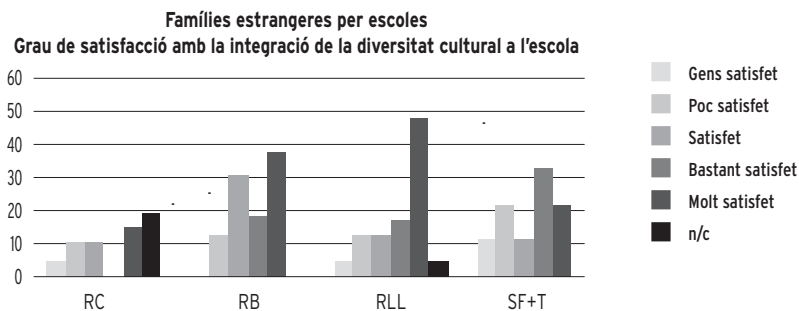
13. Estaria d'acord a incloure a la programació didàctica alguna activitat específica sobre la cultura dels alumnes estrangers presents a l'escola?

	gens d'acord	poc d'acord	d'acord	bastant d'acord	totalment d'acord	n/c
famílies autòctones:	14%	22%	20,5%	16%	22%	5,5%
famílies estrangeres:	1,7%	6,9%	8,6%	8,6%	62%	12%
mestres:	0%	5,35	21%	26,3%	21%	26,3%

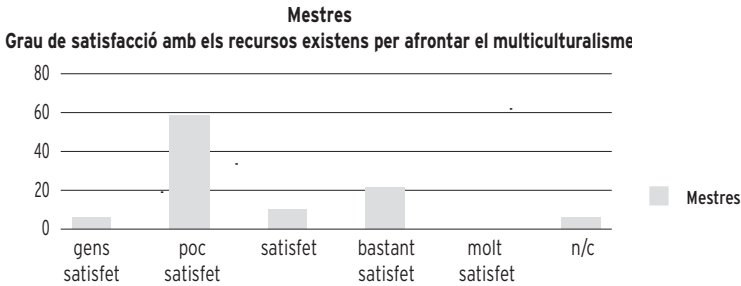
14. Grau de satisfacció de les famílies estrangeres amb les accions que l'escola realitza per integrar la diversitat cultural dels alumnes.

	gens satisfet	poc satisfet	satisfet	bastant satisfet	molt satisfet	n/c
famílies estrangeres:	5,2%	15,5%	19%	17,2%	37,9%	5,2%

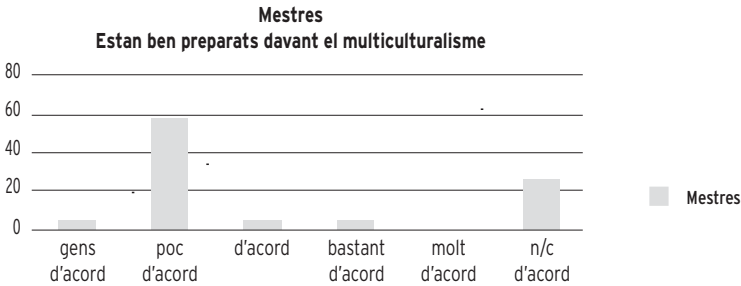
15. Grau de satisfacció dels mestres amb els recursos existents a l'escola per afrontar el multiculturalisme:

	gens satisfet	poc satisfet	satisfet	bastant satisfet	molt satisfet	n/c
mestres:	5,3%	57,9%	10,5%	21%	0%	5,3%

16. Els professors estan ben preparats per afrontar el multiculturalisme a les escoles:

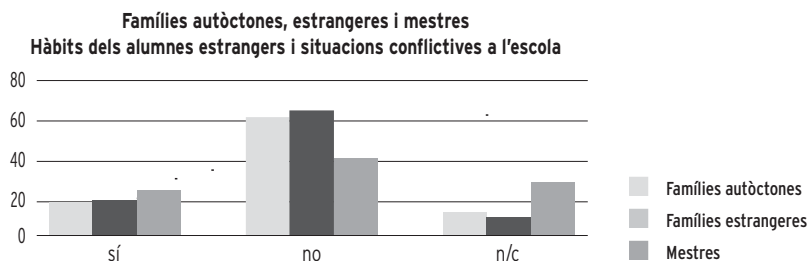
	gens d'acord	poc d'acord	d'acord	bastant d'acord	molt d'acord	n/c
mestres:	5,3%	57,9%	5,3%	5,3%	0%	26,3%

17. Creu que hi ha hàbits o costums dels alumnes estrangers que generen situacions conflictives a l'escola?

	No	Sí	n/c
famílies autòctones:	19,5%	67%	13,5%
famílies estrangeres:	20,9%	69%	10,3%
mestres:	26,3%	42,1%	31,6%

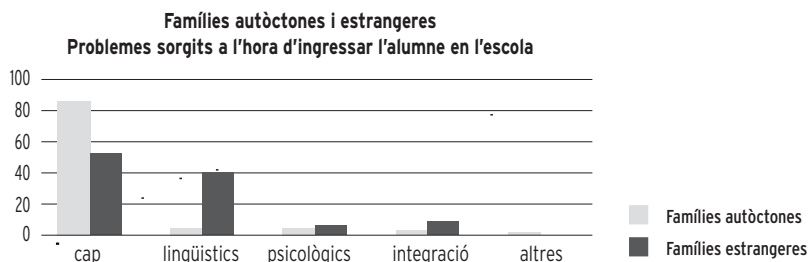
ANNEX

D. Els alumnes i l'escola

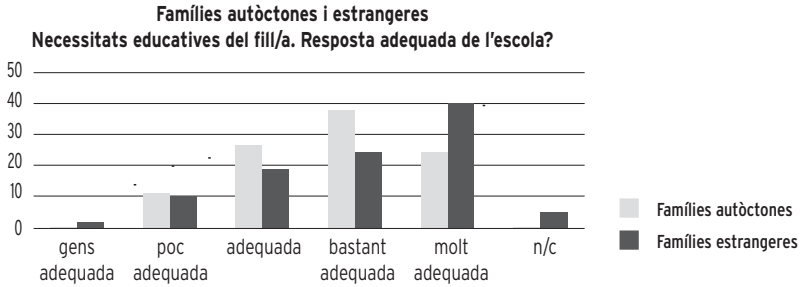
18. Tipus de problemes que s'ha trobat el fill/a en ingressar a l'escola (pot escollir-ne més d'un)

	cap	lingüístics	psicològics	d'integració	altres
famílies autòctones:	85,5%	5%	4,5%	3%	1,5%
famílies estrangeres:	51,7%	39,6%	6,9%	8,6%	

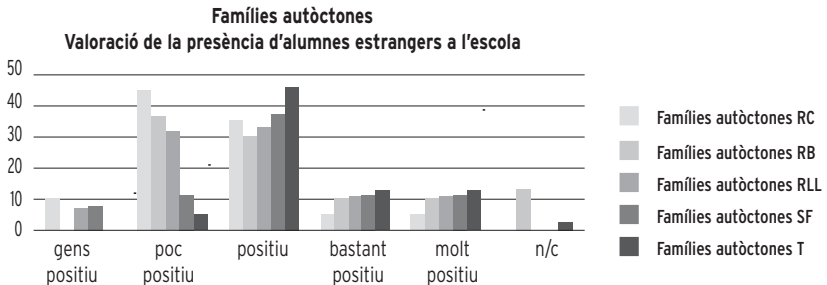
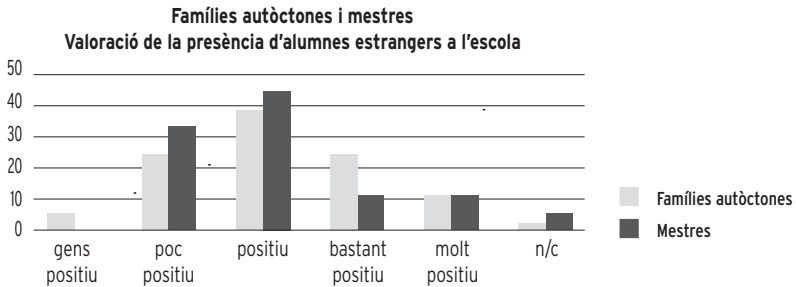
19. En quin grau creu vostè que l'escola ha donat una resposta adequada a les necessitats educatives del seu fill?

	gens adequada	poc adequada	adequada	bastant adequada	molt adequada	n/c
famílies autòctones:	0,5%	11%	26,5%	37,5%	24%	0,5%
famílies estrangeres:	1,7%	10,3%	19%	24,1%	39,7%	5,2%

20. Valora la presència d'alumnes estrangers a l'escola com un fet:

	gens positiu	poc positiu	positiu	bastant positiu	molt positiu	n/c
famílies autòctones:	5%	23%	36,5%	23%	10,5%	2%
mestres:	0%	31,6%	42,1%	10,5%	10,5%	5,3%
famílies autòctones RC:	10%	45%	35%	5%	5%	
famílies autòctones RB:	0%	36,7%	30%	10%	10%	13,3%
famílies autòctones RLL:	7%	31,6%	33,3%	17,5%	10,5%	
famílies autòctones SF:	7,4%	11,1%	37%	33,3%	11,1%	
famílies autòctones T:	0%	5,1%	46,1%	33,3%	12,8%	2,6%

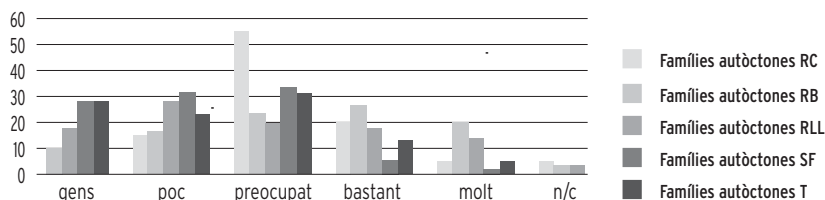

ANNEX

21. Grau de preocupació sobre el número d'alumnes estrangers presents a l'escola.

	gens	poc preocupat	preocupat	bastant preocupat	molt preocupat	n/c
famílies autòctones:	19,55%	23,5%	29,5%	15%	9%	3,5%
famílies autòctones RC:	0%	15%	55%	20%	5%	5%
famílies autòctones RB:	10%	16,7%	23,3%	26,7%	20%	3,3%
famílies autòctones RLL:	17,5%	28%	19,3%	17,5%	14%	3,5%
famílies autòctones SF:	27,8%	31,5%	33,3%	5,5%	1,8%	0%
famílies autòctones T:	28,2%	23%	30,8%	12,8%	5,1%	0%

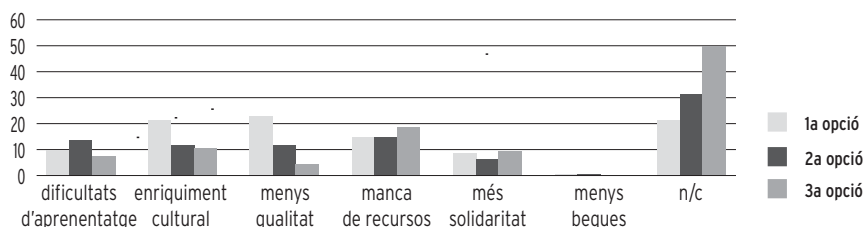
Famílies autòctones per escoles
Grau de preocupació pel número d'alumnes estrangers

22. Aspectes vinculats amb la presència d'alumnes estrangers a l'escola considerats rellevants per les famílies autòctones:

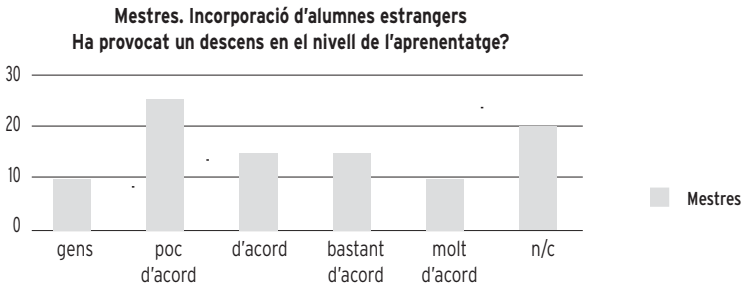
	dificultats d'aprenentatge	enriquiment cultural	menys qualitat	manca de recursos	més solidaritat	menys beques	n/c
1a opció:	10%	21%	23%	15%	9%	0,5%	21,5%
2a opció:	13,5%	12%	12%	15%	6%	0,5%	31%
2a opció:	7,55	10,5%	4,5%	18,5%	9,5%	0%	50%

Famílies autòctones
Aspectes considerats rellevants vinculats a la presència d'alumnes estrangers

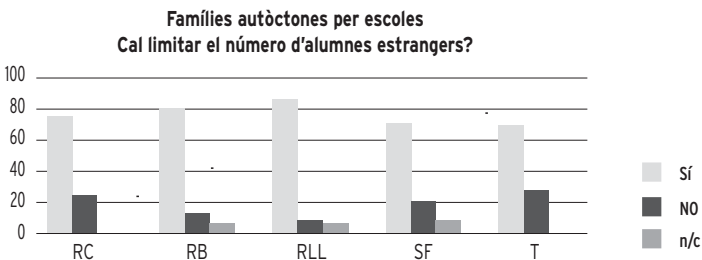
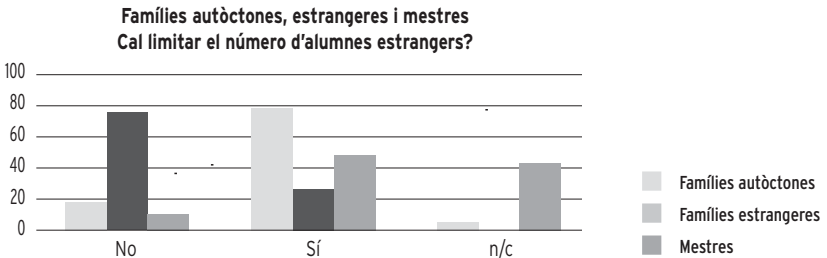
23. La incorporació d'alumnes estrangers ha provocat un descens en el nivell de l'aprenentatge:

	gens d'acord	poc d'acord	d'acord	bastant d'acord	molt d'acord	n/c
mestres:	10,5%	26,3%	15,8%	15,8%	10,5%	21%

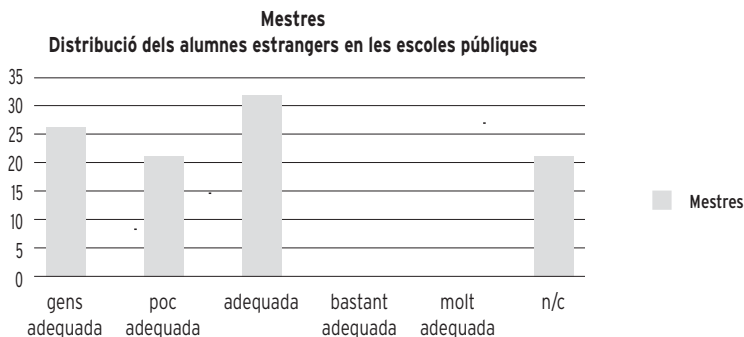
24. S'ha de posar un límit al número d'alumnes estrangers per classe?

	No	Sí	n/c
famílies autòctones:	18%	77%	55%
famílies estrangeres:	74,1%	25,9%	0,5%
mestres:	10,5%	47,4%	42,1%

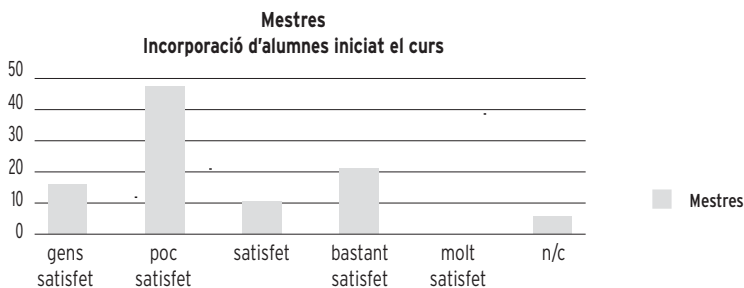
25. Els alumnes estrangers es distribueixen entre els diferents centres públics d'una manera:

	gens adequada	poc adequada	adequada	bastant adequada	molt adequada	n/c
mestres:	26,3%	21%	31,6%	0%	0%	21%

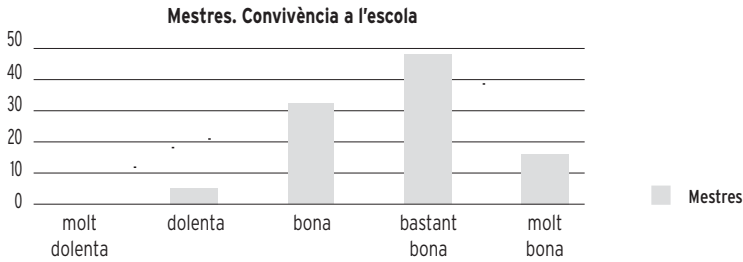
26. Està satisfet amb la incorporació d'alumnes estrangers a les escoles una vegada començat el curs?

	gens satisfet	poc satisfet	satisfet	bastant satisfet	molt satisfet	n/c
mestres:	15,8%	47,4%	10,5%	21%	0%	5,3%

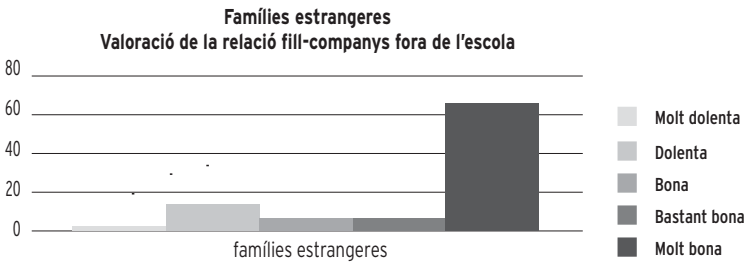
27. La convivència entre els alumnes autòctons i estrangers dins l'escola és:

	molt dolenta	dolenta	bona	bastant bona	molt bona	n/c
mestres:	0%	5,3%	31,6%	47,4%	15,8%	

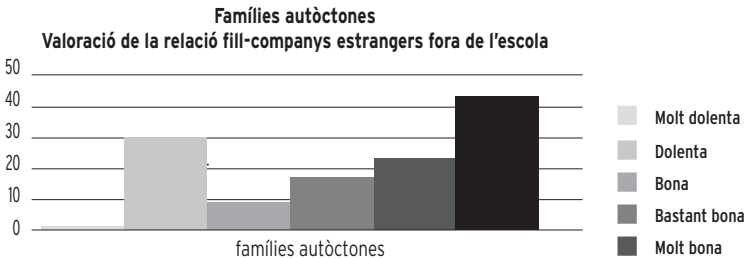
28. Valoració de la relació del seu fill/a amb els seus companys fora de l'escola:

	molt dolenta	dolenta	bona	bastant bona	molt bona
famílies estrangeres:	1,7%	13,8%	6,9%	6,9%	67,2%

29. Valoració de la relació del seu fill/a amb els seus companys d'aula estrangers fora de l'escola:

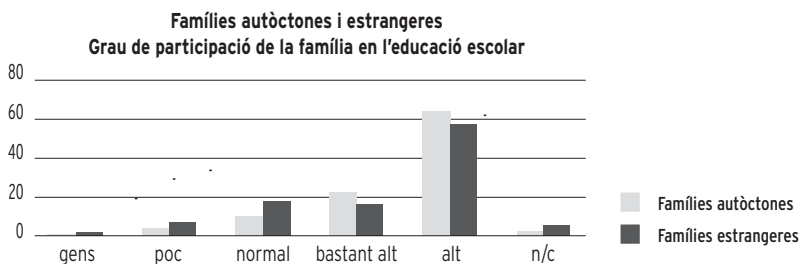
	molt dolenta	dolenta	bona	bastant bona	molt bona
famílies autòctones:	1%	9,5%	17,5%	24%	44,5%

E. Família i escola

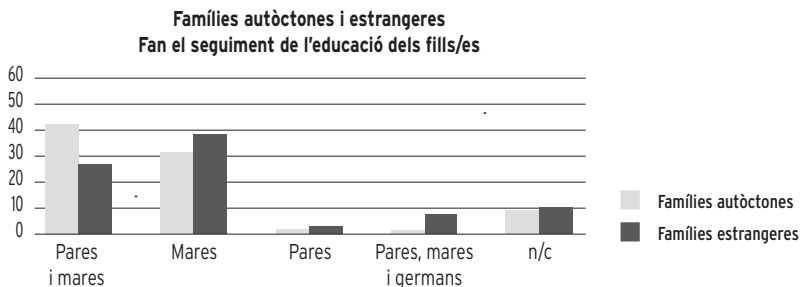
30. Grau de participació de la família en el seguiment de l'educació escolar del fill/a:

	gens	poc	normal	bastant alt	alt	n/c
famílies autòctones:	0,5%	3,5%	9,5%	21,5%	62,5%	2,5%
famílies estrangeres:	1,7%	6,9%	17,2%	15,5%	55,2%	5,2%

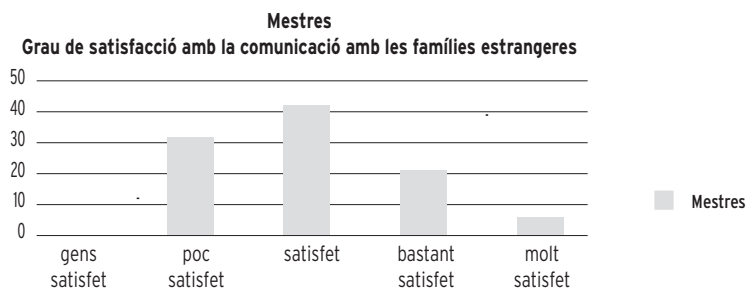
31. A la família fan aquest seguiment principalment:

	pares i mares	mares	pares	germans, pares i mares	n/c
famílies autòctones:	49%	36,5%	2%	1,5%	10,5%
famílies estrangeres:	31%	44,2%	3,5%	8,5%	12%

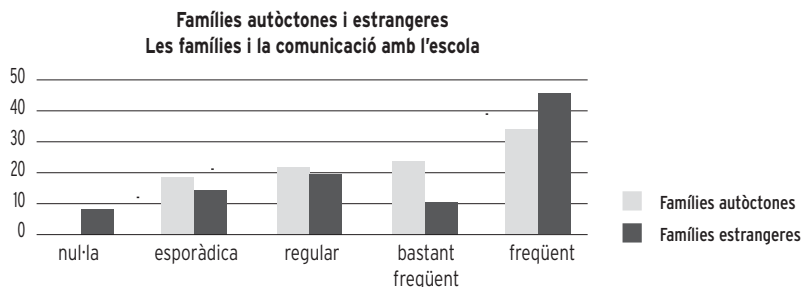
32. Grau de satisfacció dels mestres pel que fa a la comunicació amb les famílies estrangeres:

	gens satisfet	poc satisfet	satisfet	bastant satisfet	molt satisfet	n/c
mestres:	0%	31,6%	42,1%	21%	5,3%	0%

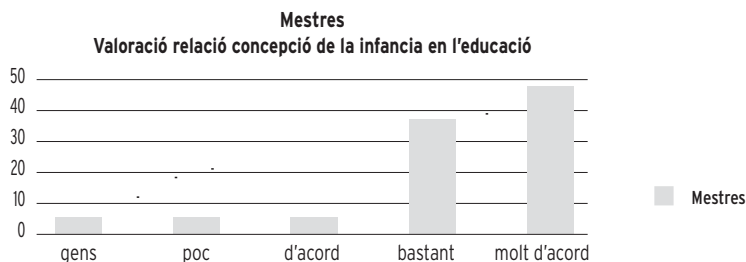
33. Una vegada matriculat el seu fill/a, ha mantingut amb l'escola una comunicació:

	nul·la	esporàdica	regular	bastant freqüent	freqüent
famílies autòctones:	0%	19%	22%	24%	35%
famílies estrangeres:	8,6%	15,5%	20,7%	10,3%	46,6%

34. Grau d'acord dels mestres sobre si les diferents formes de concebre la infància per part dels immigrants incideixen en l'educació dels fills:

	gens	poc	d'acord	bastant	molt d'acord
mestres:	5,3%	5,3%	5,3%	36,8%	47,4%

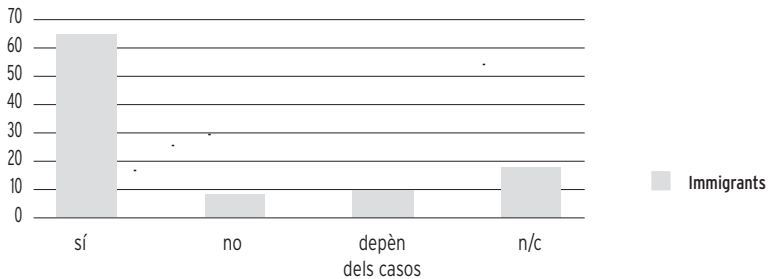
ANNEX B

Dades i anàlisi dels qüestionaris sobre l'exercici del dret a l'assistència sanitària dels estrangers

A. Immigrant i administració sanitària

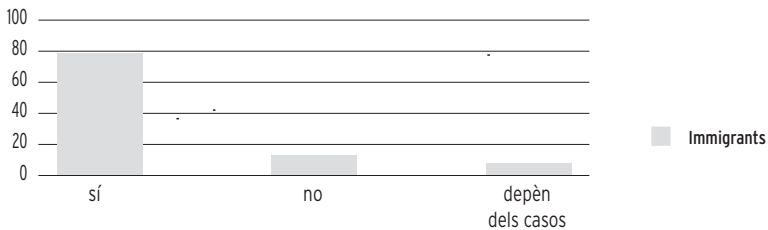
1. Considera que els immigrants tenen garantit el dret a l'atenció sanitària?

	sí	no	depèn dels casos i dels CAP	n/c
immigrants:	64,7%	7,8%	9,8%	17,6%

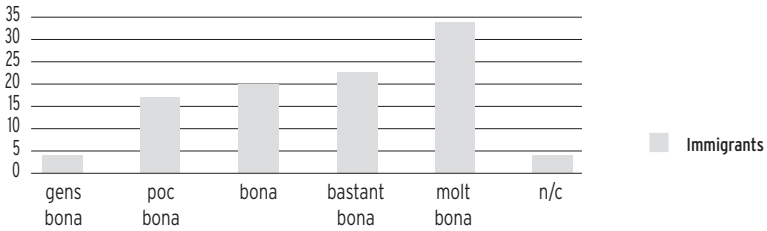
2. Considera que els immigrants tenen els mateixos drets que els espanyols pel que fa a l'assistència sanitària?

	sí	no	depèn dels casos i dels CAP
immigrants:	79,4%	12,7	7,9

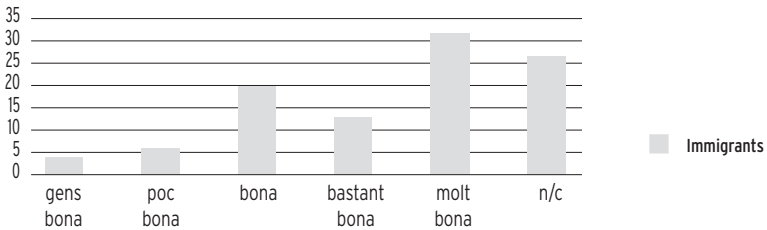
3. En quin grau considera que l'administració sanitària ha donat una resposta adequada a les seves necessitats sanitàries?

	gens	poc	bona	bastant bona	molt bona	n/c
immigrants:	3,9%	16,7%	19,6%	22,5%	33,3%	3,9%

4. En quin grau considera que l'administració sanitària ha donat una resposta adequada a les necessitats sanitàries de la seva família?

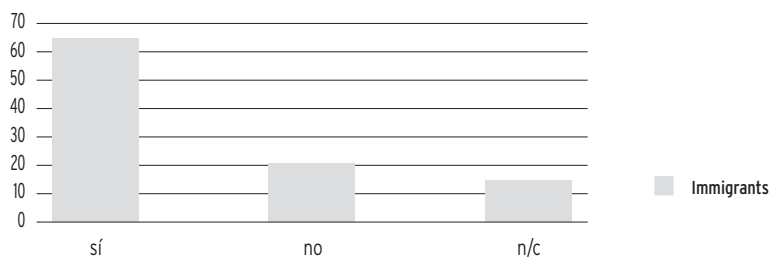
	gens	poc	bona	bastant bona	molt bona	n/c
immigrants:	3,9%	5,9%	19,6%	12,7%	31,4%	26,4%

5. Ha rebut assistència sanitària sense tenir el permís de residència?

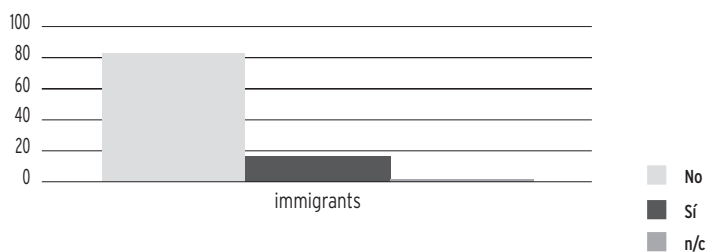
	sí	no	n/c
immigrants:	64,9% (a urgències, 14,3%)	20,8%	14,3%

ANNEX

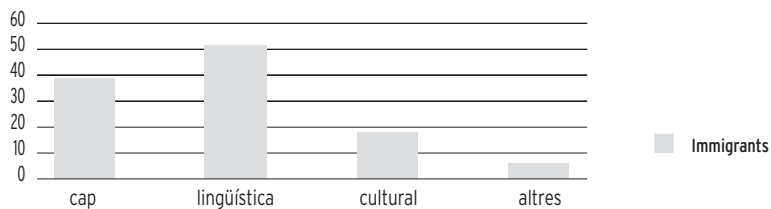
6. Coneix cap cas que un estranger no hagi estat atès per la sanitat pública?

	no	sí	n/c
immigrants:	82,3%	15,7%	2%

7. Tipus de dificultats que s'ha trobat a l'hora de rebre assistència sanitària (pot escollir-ne més d'una):

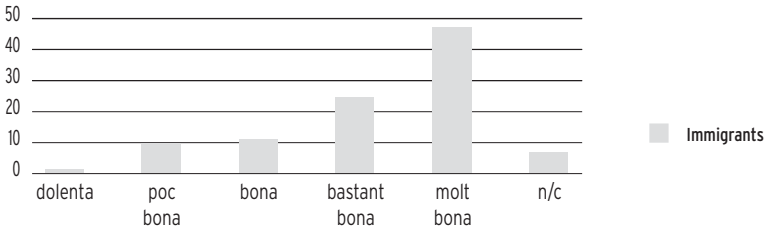
	cap	lingüística	cultural	altres
immigrants:	38,2%	51%	17,6%	5,9%

B. L'immigrant estranger i el personal sanitari

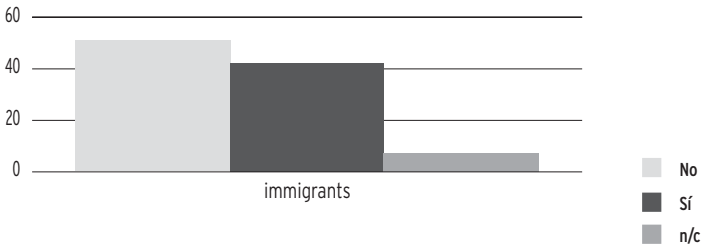
8. Com valora la relació amb el metge de capçalera?

	dolenta	poc bona	bona	bastant bona	molt bona	n/c
immigrants:	1%	9,8%	10,8%	24,5%	47%	6,9%

9. Ha tingut cap problema de comunicació amb el seu metge?

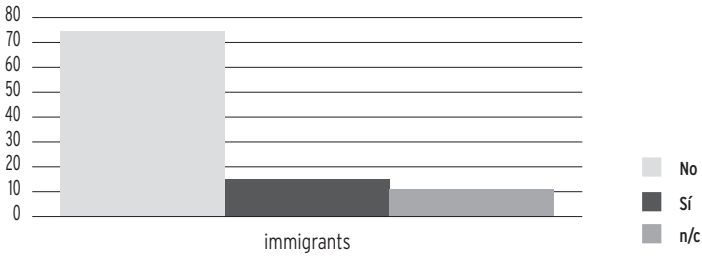
	no	sí	n/c
immigrants:	51%	42,1%	6,8%

10. Ha detectat cap tipus de comportament discriminatori a l'hora de ser atès pel seu metge?

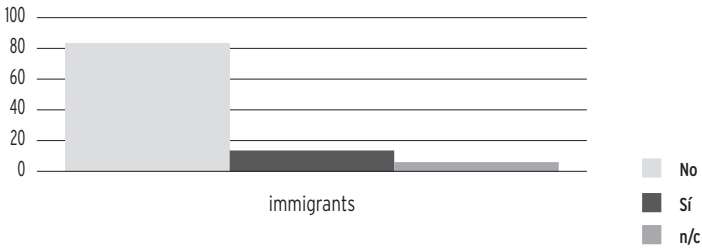
	no	sí	n/c
immigrants:	74,5%	14,7%	10,8%

ANNEX

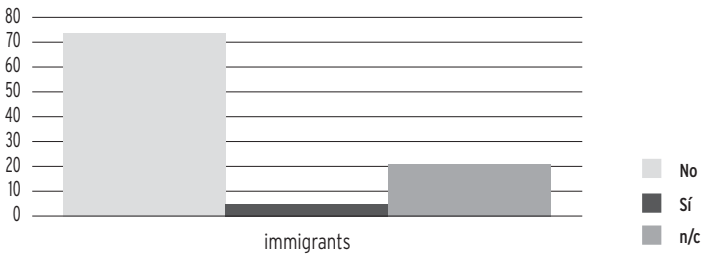
11. Ha detectat cap tipus de comportament discriminatori a l'hora de ser atès per part del personal sanitari?

	no	sí	n/c
immigrants:	81,4%	13,7%	4,9%

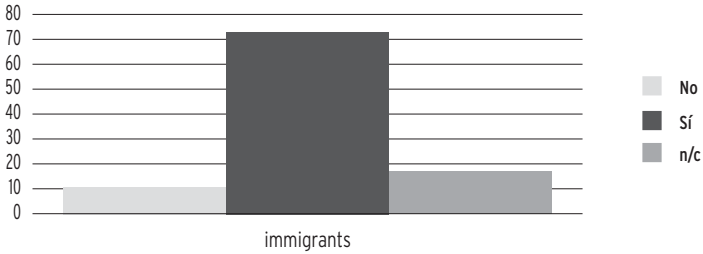
12. S'ha trobat amb cap límit administratiu a l'hora de ser assistit per un especialista?

	no	sí	n/c
immigrants:	73,6%	4,4%	22%

13. Està satisfet amb el recursos públics existents per afrontar les seves necessitats sanitàries?

	no	sí	n/c
immigrants:	10,8%	72,5%	16,7%

Barcelona y los derechos sociales de los extranjeros

INFORME

**Sobre el ejercicio de los derechos a la educación
de los menores extranjeros en la escuela primaria
y a la asistencia sanitaria de los extranjeros residentes
en la ciudad de Barcelona**

OSPDH

Observatorio del Sistema Penal y los Derechos Humanos
Universitat de Barcelona

Concejalía de Derechos Civiles
Ayuntamiento de Barcelona

Febrero de 2007
Barcelona

Área de Migraciones, Derecho y Sistemas de control

Elaborado por

Héctor Claudio Silveira Gorski (coord.)
Antoni Fernández Laborda,
Juan Carlos González Pont,
Elena La Torre

con la colaboración de

Milena Zangirolami
Ricardo Luna

ÍNDICE

1. Introducción	71
1.1. El derecho a la educación de los menores extranjeros	72
1.2. El derecho a la asistencia sanitaria de los extranjeros	74
1.3. El ejercicio efectivo de los derechos y la vida en común	77
1.4. Razones y objetivos de la investigación	80
1.5. Metodología	82
2. Análisis y valoración de los cuestionarios	85
2.1. Sobre el ejercicio del derecho a la educación de los menores extranjeros en la escuela primaria	85
2.2. Sobre el ejercicio del derecho a la asistencia sanitaria de los extranjeros	92
3. Conclusiones y recomendaciones	95
3.1. Conclusión general	95
3.2. Conclusiones sobre el ejercicio del derecho a la educación de los menores extranjeros en la escuela primaria	96
3.3. Conclusiones sobre el ejercicio del derecho a la asistencia sanitaria de los extranjeros	99
4. Recomendaciones	101
4.1. Recomendaciones sobre el ejercicio del derecho a la educación de los menores extranjeros en la escuela primaria	101

4.2. Recomendaciones sobre el ejercicio del derecho a la asistencia sanitaria de los extranjeros	102
5. Bibliografía	109

1. INTRODUCCIÓN

En los últimos años Barcelona y Cataluña se han convertido en uno de los principales destinos de la nueva inmigración económica. Miles de personas procedentes de distintas partes del mundo han establecido su lugar de residencia en ciudades catalanas. A inicios del año 2007 los extranjeros sumaban 913.757 personas en Cataluña, el 12,8% de una población total de 7.134.697¹. De éstas, 250.789 estaban empadronadas en Barcelona, el 15,6% del total de la población empadronada en la ciudad —alrededor de 63.195 extranjeros proceden de países europeos, 42.507 de países asiáticos, 22.336 de África, 131.694 de Sudamérica y 326 de Oceanía. En una década, la población extranjera ha crecido en la ciudad condal en 13,7 puntos —en 1996 había sólo 29.354 extranjeros empadronados, el 1,9% del total.

Este importante aumento de la población extranjera, producido en pocos años, plantea diferentes desafíos a la ciudad, de los que vamos a privilegiar dos en el presente informe: por un lado, el ejercicio concreto del derecho a la educación de los menores extranjeros, muchos de ellos recién llegados y en proceso de integración en la sociedad; por otro, el desarrollo efectivo del derecho a la asistencia sanitaria de estos nuevos ciudadanos.

1. De esta cantidad total, alrededor de 188.737 proceden de Marruecos, 92.392 de Ecuador, 46.803 de Rumanía, 45.269 de Colombia, 39.252 de Argentina y 32.996 de China (Fuente: Ayuntamiento de Barcelona, *La población extranjera en Barcelona. Enero 2006*, Departamento de Estadística, febrero 2006).

1.1. El derecho a la educación de los menores extranjeros

La *Convención sobre los Derechos del Niño*² de las Naciones Unidas establece el derecho de todos los niños y niñas a la educación primaria, obligatoria y gratuita. Este derecho se reconoce a todos los menores por igual, sin distinguir entre nacionales y extranjeros e independientemente de la situación administrativa en la que se encuentren. Los estados, partes de esta Convención, tienen el deber de implementar la enseñanza primaria, fomentar el desarrollo de la enseñanza secundaria y hacer accesible la enseñanza superior a todos con el fin de que el derecho a la educación se pueda ejercer progresivamente y en condiciones de igualdad de oportunidades (art. 28).

En concordancia con esta Convención, el ordenamiento jurídico español reconoce que los menores extranjeros arraigados en territorio español e independientemente de su situación administrativa tienen el derecho y el deber a la educación obligatoria en igualdad de condiciones que los menores españoles. Este derecho comprende el acceso a la enseñanza básica, gratuita y obligatoria, el derecho a obtener la titulación académica correspondiente y el acceso al sistema público de becas y ayudas (arts. 9 de la LEx³ y 4.1 del Decreto 188/2001). La implementación de este derecho es fundamental para garantizar «el desarrollo de sociedades democráticas y tolerantes en las que toda persona pueda participar, con independencia de su origen racial o étnico» (considerando 12 D2000/43).

El derecho a la educación nace como un derecho de libertad que bajo el Estado social y democrático de Derecho adquiere la dimensión de un derecho subjetivo de prestación. Los poderes públicos tienen el deber de hacer efectivo y garantizar el derecho de todos a la educación, especialmente en el nivel básico de enseñanza, nivel que es obligatorio y gratuito (art. 27 del CE). «Todas las personas deben tener la posibilidad

2. Adoptada por la Asamblea General en su resolución 44/25, de 20 de noviembre de 1989 y en vigor el 2 de septiembre de 1990. Fue ratificada por España el 6 de diciembre de 1990 (www.unhchr.ch/spanish/html).

3. LEx: Ley Orgánica 4/2000, de 11 de enero, *sobre derechos y libertades de los extranjeros en España y su integración social*.

de formarse a lo largo de la vida, dentro y fuera del sistema educativo, con el fin de adquirir, actualizar, completar y ampliar sus capacidades, conocimientos, habilidades, aptitudes y competencias para su desarrollo profesional» (art. 5.1 de la LOE). Como derecho subjetivo se convierte en un derecho directamente aplicable y exigible judicialmente por cualquier persona frente a los poderes públicos⁴. Por ello, el desarrollo efectivo del derecho a la educación como un derecho subjetivo de prestación supone un importante desafío para los distintos poderes públicos.

En Cataluña, como también en otras comunidades autónomas de España, este desafío se agranda ante la nueva diversidad cultural existente en las escuelas e institutos. En el curso 2006/2007 la educación no universitaria contaba con 120.850 alumnos extranjeros matriculados (11,7% del total), cuando en el año 1991 había sólo 9.868 alumnos extranjeros en las escuelas catalanas y en el 2000 había 23.778 (el 2,5% del alumnado). La mayor parte de estos alumnos provienen de América del Sur y Central (44,6%), del Magreb (27,1%), de Asia (7,1%) y de países de la Europa no comunitaria (10,2%).

En la ciudad de Barcelona los alumnos extranjeros escolarizados entre los 3 y los 12 años —educación primaria— superan ya el 12% de los matriculados (12.513 extranjeros). El 76,2% de estos niños se matriculan en centros públicos, aunque estos centros sólo cuentan con el 39,4% de las matriculaciones totales. En cambio, la enseñanza privada concertada, financiada con fondos públicos, acoge sólo al 23,7% de los alumnos extranjeros cuando tiene el 60% de las plazas de enseñanza obligatoria de Barcelona⁵. Esta disparidad de porcentajes está presente

4. Sobre el derecho a la educación de los inmigrantes ver M. JESÚS LARIOS, «El dret a l'educació dels immigrants. Alguns aspectes normatius i jurisprudencials destacables», en *La immigració a Catalunya avui. Anuari 2004*, M. J. LARIOS y M. NADAL (dirs.), Mediterrània, Barcelona, 2005; I. Vila, «Al voltant d'algunes relacions entre escola i immigració», en *Immigració i ciutadania. Reptes de la Catalunya del segle xxi*, H. SILVEIRA, Q. CORNELLES, L. JUBERÍAS (ed.), Fundació Pere Ardiaca, Barcelona, 2006.

5. En Cataluña los colegios concertados apenas escolarizan al 17,5% de los niños inmigrantes que cursan primaria, secundaria, bachillerato y formación profesional, pero tienen el 43,7% del total de plazas escolares.

como preocupación en la nueva en la nueva LO 2/2006, de 3 de mayo, de Educación (LOE). Para el legislador es necesario atender a «la diversidad del alumnado y contribuir de manera equitativa a los nuevos retos y las dificultades que esa diversidad genera. Para ello es imprescindible, sin embargo, que tanto los centros de titularidad pública como los concertados «asuman su compromiso social con la educación y realicen una escolarización sin exclusiones».

La LOE garantiza la incorporación de los alumnos inmigrantes, aunque lo hagan de forma tardía, al sistema educativo español (art. 78.1). Con este fin, las administraciones educativas deben asegurar durante la etapa de educación infantil —desde el nacimiento a los 6 años— la realización de actuaciones preventivas y compensatorias que garanticen las condiciones más favorables para la escolarización de todos los niños y niñas que estén en condiciones de desigualdad para acceder a la educación básica. Una vez pasada esta etapa, las administraciones educativas deberán garantizar a todos los alumnos un puesto escolar gratuito en la zona de escolarización establecida para ejercitar la enseñanza primaria (de 6 a 12 años) y secundaria obligatoria (de 12 a 16 años) y deberán desarrollar programas específicos para los alumnos que presenten carencias lingüísticas o en sus competencias o conocimientos básicos con el fin de facilitar su integración en el curso correspondiente (arts. 78, 79, 81 de la LOE).

En concordancia con estas obligaciones y objetivos y con el fin de hacer efectivo el derecho a la educación de los extranjeros en las mismas condiciones que el resto de ciudadanos, el legislador catalán establece que el *Departamento de Educación de la Generalitat* garantice «el acceso de los menores extranjeros que se encuentren en el territorio de Cataluña a la enseñanza básica, gratuita y obligatoria, el derecho a la obtención de la titulación académica correspondiente y el acceso al sistema público de becas y ayudas» (art. 4.1 del Decreto 188/2001).

1.2. El derecho a la asistencia sanitaria de los extranjeros

Otro de los desafíos que tiene la ciudad de Barcelona es el ejercicio del derecho a la asistencia sanitaria de las personas extranjeras. El derecho a la

asistencia sanitaria, como también el derecho a los servicios sociales necesarios, son derechos universales que todas las personas debieran adquirir, independientemente de su origen, condición o situación legal (art. 25 de la DUDH⁶). El derecho a la protección a la salud es un «derecho social de prestación» que requiere acciones positivas de los poderes públicos para su implementación⁷. Estas prestaciones deben realizarse respetando el principio de igualdad en el acceso y en el momento en que las personas hagan uso de las prestaciones sanitarias (art. 3.2 de la Ley 14/1986).

En el ordenamiento jurídico español, el acceso a las prestaciones sanitarias está concebido como un derecho universal que se extiende a toda persona sin necesidad de tener un título jurídico especial⁸. En concreto, está reconocido como un derecho subjetivo que tienen los españoles y los extranjeros residentes en España (art. 1 de la Ley 14/1986, de 25 de abril, General de Sanidad). La *Ley General de Sanidad* responde así al mandato del constituyente que estableció, por un lado, «la protección

6. DUDH: *Declaración Universal de los Derechos Humanos*, de 10 de diciembre de 1948.

7. Sobre el derecho a la salud y la asistencia sanitaria ver ANDRÉS NAVARRO, «Bioética y ley general de sanidad», en M. CASADO, *Materiales de bioética y derecho*, Cedecs, Barcelona, 1996; X. Seuba, «El derecho a la salud», en Observatorio DESC, G. PISARELLO, V. VALIÑO (coords.), *Sur o no sur (Los derechos sociales de las personas inmigradas)*, Icaria, 2006; F. SEVILLA, *La universalización de la atención sanitaria. Sistema Nacional de Salud y Seguridad Social*, Documento de trabajo 86/2006, Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, Madrid, 2006.

8. Sin embargo, algunos autores, como Francisco Sevilla, cuestionan que la atención sanitaria sea universal «aunque su utilización *de facto* sea universal en los centros públicos». Para que la cobertura sanitaria sea universal, escribe Sevilla, sería necesario dar dos pasos: a) «definir como titulares del derecho a la atención sanitaria pública a todos los ciudadanos españoles que integrarían un colectivo único, así como a los residentes y contribuyentes fiscales en España, en las mismas condiciones que los españoles, y a los transeúntes y residentes no contribuyentes amparados por los convenios internacionales»; b) establecer el SNS como la institución garante de la cobertura sanitaria, común para todos los ciudadanos, y desligar radicalmente el derecho a la prestación sanitaria, prestación no contributiva, de las prestaciones contributivas a la Seguridad Social» (F. SEVILLA, *La universalización de la atención sanitaria. Sistema Nacional de Salud y Seguridad Social*, Documento de trabajo 86/2006, Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, Madrid, 2006, p. 6-7).

de la salud» como un derecho de la persona (art. 43.1 del CE) y, por otro, la obligación de los poderes públicos de «organizar y tutelar la salud pública a través de medidas preventivas y de las prestaciones y servicios necesarios» (art. 43.2 del CE).

Ahora bien, el ejercicio del derecho a la prestación sanitaria de los extranjeros que viven en España viene determinado por el hecho de si el extranjero se ha empadronado o no en el municipio en el que reside habitualmente. Si el extranjero está empadronado, aunque carezca de permiso de residencia, tiene derecho a la asistencia sanitaria en las mismas condiciones que los españoles (art. 12.1 de la Lex).⁹ En cambio, los extranjeros que no están inscritos en el padrón tienen derecho sólo a la asistencia sanitaria pública de urgencia¹⁰. El extranjero tiene derecho a ser atendido en los servicios de urgencia, tanto de aquellos de que disponen los centros de atención primaria como de los hospitales y las clínicas¹¹. Esta prestación de urgencia cubre la atención de enfermedades graves y los accidentes y da derecho también a tener una atención continuada hasta el alta médica (art. 12.2 de la LEx).

Por otra parte, a efectos de las prestaciones de la Seguridad Social, el legislador establece que los extranjeros extracomunitarios que residan o

-
9. Los menores de dieciocho años sin distinción tienen derecho a la asistencia sanitaria en las mismas condiciones que los españoles. Y las embarazadas sin distinción tienen derecho a la asistencia sanitaria durante el embarazo, parto y posparto (arts. 12.4, 12.5 Lex). Además hay que tener presente que las prestaciones de asistencia sanitaria se reconocen no sólo a los titulares directos del derecho, sino también a los familiares o asimilados de los beneficiarios que estén a su cargo (art. 100.1 c del Decreto 2065/1974).
 10. El RD 1030/2006, de 15 de septiembre, *por el que se establece la cartera de servicios comunes del Sistema Nacional de Salud y el procedimiento para su actualización*, establece que «la atención de urgencia es aquella que se presta al paciente en los casos en que su situación clínica obliga a una atención sanitaria inmediata» (anexo IV, Cartera de servicios comunes de prestación de atención de urgencia).
 11. En cuanto a los extranjeros sin papeles que sufran accidentes de trabajo, la doctrina del Tribunal Supremo establece que aunque el extranjero no esté dado de alta en la Seguridad Social, ni tenga permiso de residencia, ni permiso de trabajo, y se demuestra que era un trabajador por cuenta ajena y que la empresa tenía conocimiento de que era inmigrante irregular, tiene derecho a recibir asistencia sanitaria y a las prestaciones derivadas del accidente de trabajo (Sentencia del Tribunal Supremo de 9 de junio de 2000).

se encuentren legalmente en España tienen los mismos derechos que los españoles (art. 7 del RD 1/1994, de 20 de junio, *por el que se aprueba el texto refundido de la Ley General de Seguridad Social*). En el mismo sentido, la LEx determina que los extranjeros residentes tienen derecho a acceder a las prestaciones y servicios de la Seguridad Social (art. 14.1 de la LEx).¹²

1.3. El ejercicio efectivo de los derechos y la vida en común

El ejercicio efectivo de los derechos a la educación y a la asistencia sanitaria es un elemento determinante para la convivencia y la cohesión social. La vida en común se fundamenta en los principios de igualdad de derechos, deberes y oportunidades para todas las personas, en el respeto de las diferencias y la diversidad cultural y en la mejora constante de las condiciones de vida, lo que exige, a su vez, la adopción de medidas de redistribución de la riqueza y la implementación de políticas sociales de carácter universal.

En una sociedad cada día más plural, diversa y compleja las administraciones públicas tienen que afrontar, en aras de la cohesión social, difíciles retos para velar por el respeto de todas las personas, con independencia de cuál sea su lugar de origen, género, religión o condición socioeconómica, luchar contra los procesos de exclusión y discriminación y promover el respeto mutuo y la convivencia. Los poderes públicos, y es un mandato del constituyente, tienen el deber de «promover las condiciones para que la libertad y la igualdad del individuo y de los grupos en que se integra sean reales y efectivas; eliminar los obstáculos que impidan

12. Asimismo, la LEx determina que los extranjeros, cualquiera que sea su situación administrativa, tienen derecho a los servicios y prestaciones sociales básicas (art. 14.3 LEx). En relación con los servicios y prestaciones sociales, el Decreto 188/2001 determina que en Cataluña los extranjeros en situación irregular tienen derecho no sólo a los servicios básicos de atención social primaria, sino a la práctica totalidad de éstos —a la atención domiciliaria, de comedor, residenciales de estancia limitada, centros abiertos para niños y adolescentes— y también a las ayudas de urgencia social. La Generalitat amplía estos servicios en función de sus competencias exclusivas en materia de servicios sociales (ej.: art. 9.25 *Estatuto de Autonomía de Cataluña* y art. 166 *Estatuto de Autonomía de Cataluña*).

o dificulten su plenitud y facilitar la participación de todos los ciudadanos en la vida política, económica, cultural y social (art. 9.2 de la CE).

En este marco debemos situar los múltiples planes de integración, ciudadanía y convivencia que las distintas administraciones han venido elaborando en estos últimos años ante el fenómeno de la inmigración extranjera, tales como el *Plan de Ciudadanía e Integración de la Generalitat de Catalunya 2005-2008*, el *Plan Estratégico de Ciudadanía e Integración* (PECI 2007-2010) del gobierno español y el *Plan Municipal de Inmigración* de Barcelona.

Son principios de acción estratégica de estos planes: a) el respeto a la igualdad de trato y a la igualdad de oportunidades de las personas inmigrantes, b) el principio de universalidad de las actuaciones de los poderes públicos y c) el acceso normalizado a los servicios públicos y privados por parte de los inmigrantes extranjeros. Así, el *Plan Estratégico de Ciudadanía e Integración*, elaborado por el gobierno español, se fundamenta en tres principios: a) el *principio de igualdad y no discriminación*, que implica la equiparación de derechos y obligaciones de la población inmigrante y autóctona en el marco de los valores constitucionales básicos; b) el *principio de ciudadanía*, que implica el reconocimiento de la plena participación cívica, social, económica, cultural y política de los ciudadanos y ciudadanas inmigrantes; y c) el *principio de interculturalidad*, que actúa como mecanismo de interacción entre las personas de distintos orígenes y culturas, desde la valoración y el respeto de la diversidad cultural (PECI 2007, 121). Estos tres principios, especialmente el de interculturalidad, tienen un papel fundamental en el desarrollo del proceso de integración. Este proceso no debe ser concebido como proceso unidireccional del extranjero que se integra en la sociedad, sino como un «proceso de mutua adaptación» entre el extranjero y la sociedad de acogida. La mutua adaptación impone el respeto de las «distintas culturas que traen consigo las personas inmigrantes y niega la posibilidad de una simple asimilación a las pautas culturales dominantes entre la población española» (PECI 2007, 123). Ahora bien, a pesar de que con el *principio de interculturalidad* se busca reconocer y respetar las diferencias, con ello no se pretende mantener a los grupos culturales aislados entre sí, ni mantener una posición «ahistórica y acrítica de las

culturas». Al contrario, la interrelación y la interacción entre las personas y los diversos grupos culturales deben dar lugar a comunicaciones y diálogos críticos «sobre la base de unos valores básicos compartidos y del uso común de las lenguas oficiales existentes en España» (PECI 2007, 123). El resultado de esta comunicación e interrelación entre los distintos grupos culturales radicados en el territorio no puede ser más que la producción de nuevas realidades culturales. De este modo, el *principio de interculturalidad* se configura en el plan estatal de ciudadanía e integración:

«como la pauta básica que, de acuerdo con la concepción de integración inherente al presente Plan Estratégico, debe regir la relaciones entre personas y grupos de distintas culturas, a fin de garantizar a tiempo la cohesión social basada en principios constitucionales compartidos y el respeto y la valoración positiva de la diversidad» (2007, 123-124).

Por su parte, el *Plan Municipal de Inmigración* de la ciudad de Barcelona tiene como líneas estratégicas: a) favorecer la integración en un marco de cohesión social; b) la defensa y difusión de los valores de la diversidad y convivencia, y c) la convivencia y prevención de las situaciones de conflicto. Estas líneas, a su vez, marcan como principales objetivos: a) garantizar el acceso a los recursos de atención para las personas; b) adaptar y hacer accesibles los servicios de la ciudad, con el fin de facilitar el acceso a los servicios y derechos de las personas, prever mejor la cobertura de necesidades y desarrollar el servicio de intérpretes y traductores; c) garantizar el acceso y el derecho a la educación como instrumento eficaz de socialización; d) garantizar el derecho a la salud y el acceso a la atención sanitaria¹³; e) garantizar el acceso a la cultura de acogida a los ciudadanos inmigrantes; f) acciones para el reconocimiento de los derechos cívicos de la sociedad acogedora y las personas recién

13. Ver I. FINA I SANGLAS, «Immigració i salut», en *Immigració i ciutadania. Reptes de la Catalunya del segle XXI*, H. Silveira, Q. Cornelles, L. Juberías (eds.), Fundació Pere Ardiaca, Barcelona, 2006.

llegadas; g) dar visibilidad a la diversidad cultural, y h) promover la convivencia en los espacios públicos y la mediación comunitaria.

Ahora bien, el consistorio barcelonés es consciente de que para alcanzar estos objetivos primero tiene que preocuparse por que la ciudadanía esté informada de que los «inmigrantes tienen los mismos derechos y las mismas obligaciones que todos los ciudadanos, con una mención especial a las cuestiones de los derechos humanos, la igualdad de las personas y la libertad de expresión». Hay que hacer visible los derechos y deberes de las personas inmigrantes entre el conjunto de la población, empezando por los propios inmigrantes, quienes en su mayoría no están informados y desconocen sus derechos y deberes. Asimismo, el consistorio debe conseguir que entre los distintos grupos y culturas existentes en la ciudad haya más y mejores vínculos e interrelaciones. Ello requiere también la difusión y la defensa de los valores de la diversidad cultural y la convivencia. Por último, a estas políticas hay que sumar aquellas que se ocupan de la adaptación y mejora en el acceso a los servicios de la ciudad, acceso que va de la mano, veíamos antes, del empadronamiento. El empadronamiento, al ser un requisito de obligado cumplimiento para todos los habitantes de la ciudad, actúa como un criterio de normalización en el acceso a los servicios y en el ejercicio efectivo de los derechos, entre ellos el derecho a la educación y el derecho a las prestaciones sanitarias.

1.4. Razones y objetivos de la investigación

La implementación efectiva de los objetivos antes citados no puede hacerse por parte de las administraciones públicas sin un conocimiento lo más exhaustivo posible sobre la composición, las características, el origen y la distribución en los barrios de las personas inmigrantes y sin prestar atención, por otra parte, a las actitudes y percepciones de los barceloneses hacia el fenómeno inmigratorio. No sería correcto, por ejemplo, poner en marcha medidas de integración de los inmigrantes a nivel educativo y sanitario sin tener presente que la distribución y asignación de recursos y ayudas públicas relacionados con estos ámbitos están provocando malestar y disensos entre la población autóctona. Una

parte de los ciudadanos no aceptan compartir los servicios, prestaciones y ayudas sociales con los inmigrantes o bien cuestionan que aquellos recursos que antes los beneficiaban se destinen ahora a ayudar a las personas inmigradas o les alcancen en menor medida. En Barcelona, por ejemplo, y según los datos aportados por una encuesta realizada por el Ayuntamiento en el año 2005, el 49,6% de los consultados consideraba que la inmigración extranjera es un problema en la ciudad, frente a un 42,5% que pensaba que no lo es. Y el 47% de los consultados estaba más de acuerdo en considerar que las administraciones dan más recursos a los inmigrantes que a los autóctonos, frente a un 34% que cree que se destinan los mismos recursos a los inmigrantes que a la gente de aquí.

Con el objetivo de obtener algo más de información acerca de cómo el nuevo fenómeno inmigratorio está afectando a las relaciones personales y sociales en la vida cotidiana hemos realizado este informe. En él pretendemos aportar información sobre cuestiones, problemas y propuestas relacionadas con la concreción, por un lado, del derecho a la educación de los extranjeros radicados en los alrededores de los barrios Sagrada Família y Trinitat Vella y, por otro, del derecho a la atención sanitaria de los extranjeros radicados en el Eixample, Nou Barris y Ciutat Vella. En el período 2005-2006 estos barrios han tenido un fuerte incremento de la población extranjera: Nou Barris un 18,2%, Sant Andreu un 16,3% y el Eixample un 12%. A inicios del año 2006 el Eixample tenía una presencia de 44.366 extranjeros —un 17,1% del total de Barcelona y un 16,4% del total del distrito—, de los cuales 8.388 vivían en el barrio de Sagrada Família —un 15,7% del total de la población del barrio. Sant Andreu contaba con 16.433 extranjeros —un 6,3% del total de Barcelona y un 11,3% del total del distrito—, de los cuales 2.952 del total en el barrio de Trinitat Vella —un 28,7% del total de la población del barrio. Nou Barris tenía 22.812 extranjeros empadronados —un 8,8% del total de Barcelona y un 13,5% del total del distrito—, y Ciutat Vella contaba con 40.952 —un 15,7% del total de Barcelona, pero un 38,5% del total del distrito¹⁴.

14. Del 17,1% de población extranjera radicada en el Eixample, un 9,1% son ecuatorianos, un 7,9% chinos y un 7,8% italianos; del 6,3% de Sant Andreu, un 18,8%

En relación con la aplicación del derecho a la educación de los extranjeros, entendemos que es importante tener información sobre qué está pasando en las escuelas, cómo éstas están gestionando la diversidad cultural y en concreto qué piensan y cómo están viviendo tanto los padres y madres de los alumnos como los maestros y maestras un conjunto de cuestiones relacionadas con la presencia de alumnos inmigrantes en el ámbito de la educación primaria. Asimismo, consideramos que es importante conocer cómo están ejercitando los extranjeros su derecho a las prestaciones sanitarias y, en consecuencia, cómo está implementando la asistencia sanitaria la Administración.

Todo ello con el objetivo final, por un lado, de evitar situaciones de desigualdad, discriminación y exclusión social, en el caso de que se produjeran, y, por otro, de promover e intentar mejorar el proceso de integración y participación social de los extranjeros en la vida social, política y cultural de la ciudad. «Para asegurar», como se subraya en el *Plan Municipal de Inmigración de la Ciudad*, «la cohesión social y la plena integración de los nuevos ciudadanos se deben centrar bien las estrategias que facilitan la convivencia y evitan tendencias a la segregación y la exclusión social.»

1.5. Metodología

El Informe ha sido elaborado, en primer lugar, a partir del análisis de cuestionarios distribuidos entre padres y madres de alumnos y alumnas de primaria y entre maestros y maestras de diversos centros públicos. En concreto, a partir de 277 cuestionarios referentes a temas escolares realizados a 200 familias autóctonas, 58 familias extranjeras y 19 maes-

son ecuatorianos, un 12% son peruanos y un 7,8% son marroquíes; del 8,8% de Nou Barris, un 26,4% son ecuatorianos, un 8% son bolivianos y un 6,8% son peruanos, y del 15,7% de Ciutat Vella, un 15,6% son pakistaníes, un 10,9% son marroquíes y un 10% son filipinos (Fuente: Ayuntamiento de Barcelona, *La población extranjera en Barcelona. Enero 2006*, Departamento de Estadística, febrero 2006).

INTRODUCCIÓN

tros y maestras de los colegios de educación infantil y primaria (CEIP) Ramón Llull¹⁵, Sagrada Família y Tabor del entorno del barrio Sagrada Família del Eixample y los CEIP Ramón y Cajal y Ramon Berenguer III de Trinitat Vella. Por otro lado, se han analizado 102 cuestionarios referentes a asistencia sanitaria realizados a inmigrantes de los barrios Sagrada Família, Nou Barris, Trinitat Vella y Casc Antic. Finalmente, estos datos han sido confrontados con las entrevistas realizadas a los directores, jefes de estudios y maestros de esas mismas escuelas y a representantes de diversas organizaciones sociales y asociaciones de la ciudad, entre ellas *Salut i Família* y *Nou Barris Acull*.

15. El Colegio de Educación Infantil y Primaria Ramon Llull pasó de tener 57 alumnos extranjeros en el curso 1997-1998 a tener 190 en el curso 2003-2004. En menos de 10 años pasó de un porcentaje del 7,95% al 26,54% del total de los alumnos matriculados.

2. ANÁLISIS Y VALORACIÓN DE LOS CUESTIONARIOS

2.1. Sobre el ejercicio del derecho a la educación de los menores extranjeros en la escuela primaria

A. El derecho a la educación

1. El 86,1% de las familias extranjeras y el 82% de las autóctonas consideran que sus hijos e hijas tienen garantizado el derecho a la educación. Hay que destacar que el 62% de las familias extranjeras dan una valoración muy alta a este derecho frente al 33,5% de las autóctonas. En cambio, un 10,3% de las extranjeras y un 12% de las autóctonas consideran que este derecho está poco garantizado y para un 3,5% de las autóctonas no está nada garantizado.

2. Los datos anteriores se ven confirmados por el hecho de que el 81% de las familias extranjeras y el 87% de las autóctonas están satisfechas con la educación que reciben sus hijos en la escuela, el 46,6% de los extranjeros está muy satisfecho y el 42,5% de los autóctonos está bastante satisfecho.

B. Educación y ayudas públicas

3. El 39,6% de las familias extranjeras y el 22% de las autóctonas se han beneficiado de alguna ayuda pública. En Trinitat Vella el porcentaje de las familias extranjeras y autóctonas que han recibido ayudas es muy similar, un 58% de las familias extranjeras y un 54% de las familias autóctonas. En Sagrada Família este porcentaje baja hasta un 25% de las familias extranjeras y un 11,5% de las familias autóctonas.

4. El 46,5% de las familias autóctonas expresa una opinión negativa sobre la concesión de ayudas públicas a las familias extranjeras (un 20,5% está nada satisfecho y un 26% poco satisfecho). El porcentaje de insatisfacción es muy alto entre las familias del barrio de Trinitat Vella: alrededor de un 75% manifiesta una opinión negativa. En el barrio Sagrada Família esta insatisfacción desciende a niveles que van desde el 39% en las escuelas Sagrada Família y Ramon Llull y el 28% de la escuela Tabor. Sólo un 29% expresa una valoración positiva (un 19,5% está satisfecho, un 6,5% está bastante satisfecho y un 3% muy satisfecho).

5. En cuanto a los requisitos exigidos por la Administración para beneficiarse de las ayudas públicas: un 60% de las familias autóctonas y un 34,4% de las extranjeras están nada o poco satisfechas, frente a un 22% de las autóctonas y un 43,1% que de las extranjeras que están satisfechas. La valoración de los maestros sobre estos requisitos no es muy positiva: el 47,4% considera que estos requisitos garantizan poco un sistema de distribución justa de estas ayudas y un 5,3% que no lo garantizan. En cambio, el 42% de los maestros está de acuerdo en que la escuela gestione estas ayudas frente a un 21% que no está de acuerdo.

6. Un porcentaje importante de las familias están insatisfechas con las cantidades económicas que la Administración destina a las becas de comedor y a las ayudas para los libros de texto. De las familias autóctonas: un 60% están insatisfechas con las cuantías de las becas comedor y casi un 69% con las destinadas a las ayudas para libros. Sólo un 15,5%, en cambio, expresa una valoración positiva sobre las becas de comedor y un 12,5% sobre las becas para libros. El grado de insatisfacción disminuye bastante entre los extranjeros: un 43,1% están insatisfechos con las ayudas destinadas a las becas para comedor (un 32% están satisfechos) y un 39,7% con las ayudas para libros (un 36,1% están satisfechos).

C. Hábitos y costumbres en la escuela

7. Un porcentaje alto de familias autóctonas y extranjeras consideran que la escuela es tolerante con los hábitos y costumbres de las culturas presentes en ella (así lo consideran un 90% de las familias autóctonas, el 79,3% de las familias extranjeras y un 79% de los maestros).

Hay que destacar, sin embargo, que un 12% de las familias extranjeras manifiesta que la escuela no es «nada tolerante» y un 5,2% que lo es poco (también para el 5% de las familias autóctonas la escuela es poco tolerante).

El 74,1% de las familias extranjeras tiene una opinión positiva sobre las acciones que la escuela realiza para integrar la diversidad cultural de los alumnos —un 37,9% están muy satisfechos, un 17,2% bastante satisfechos y un 19% satisfechos—, ante un 20,7% que tiene una opinión poco satisfactoria —un 15,5% está poco satisfecho y un 5,2% está nada satisfecho.

8. Desde el punto de vista de lo que debería hacer la escuela en relación con los hábitos y costumbres de las diferentes culturas presentes en ella, un 69,5% de las familias autóctonas, un 79,3% de las extranjeras y un 78,9% de los maestros consideran que la escuela tiene que ser receptiva a estas culturas. Debería ser muy receptiva para un 16% de las familias autóctonas, un 44,8% de las extranjeras y un 31,6% de los maestros; bastante receptiva para un 26% de las autóctonas, un 19% de las extranjeras y un 21% de los maestros; y receptiva para un 27,5% de las autóctonas, un 15,5% de las extranjeras y un 26,3% de los maestros.

En cambio, debería ser poco receptiva para un 24,5% de las familias autóctonas, el 10,3% de las extranjeras y nada receptiva para un 2% de familias autóctonas y un 3,4% de extranjeras.

9. En concordancia con la cuestión anterior, el 58,5% de las familias autóctonas, el 79,2% de las extranjeras y el 68,3% de los maestros estarían de acuerdo con la inclusión en la programación didáctica de la escuela de alguna actividad específica sobre la cultura de los alumnos extranjeros presentes en ella. Un 22% de las familias autóctonas, un 62% de las extranjeras y un 21% de los maestros están muy de acuerdo con ello. Ante esta posición favorable, en cambio, están poco de acuerdo con esta medida un 22% de las familias autóctonas, un 6,9% de las extranjeras y un 5,3% de los maestros y nada de acuerdo un 14% de las autóctonas y un 1,7% de las extranjeras.

10. Ahora bien, si pasamos al tema del papel que tiene que tener la asignatura de religión (religiones) en la programación didáctica de la

escuela nos encontramos con posiciones muy distintas entre las familias autóctonas y las extranjeras. El 67,3% de las familias extranjeras estaría de acuerdo con la inclusión de esta asignatura en la programación didáctica de la escuela frente a un 77,4% de las autóctonas que no lo está, así como tampoco un 27% de las extranjeras y un 47,4% de los maestros. Sólo el 17,1% de las familias autóctonas estaría a favor.

11. En relación con los hábitos y costumbres encontramos que un 19,5% de las familias autóctonas, un 20,9% de las extranjeras y un 26,3% de los maestros algunos hábitos y costumbres de los extranjeros generan situaciones conflictivas en la escuela. En cambio, no están de acuerdo con esta afirmación un 67% de las autóctonas, un 69% de las extranjeras y un 42,1% de los maestros y maestras.

12. En cuanto a si los maestros están bien preparados para hacer frente al nuevo fenómeno de la diversidad cultural, el 62,9% de los maestros consideran que no están preparados, frente a un 10,6% que opina que están preparados. Asimismo, en cuanto a los recursos que tiene la escuela para hacer frente a este fenómeno, el 57,9% de ellos está poco satisfecho con estos recursos y el 5,3% nada satisfecho frente a un 10,5% que está satisfecho y un 21% que está bastante satisfecho.

13. Para los maestros, los alumnos extranjeros tienen principalmente, y en primer lugar, necesidades lingüísticas, en segundo lugar, problemas de relación-integración y en tercer lugar, problemas didácticos. Esto coincide con la valoración que realizan las familias extranjeras sobre las dificultades que encuentran sus hijos en la escuela.

D. Los alumnos y la escuela

14. A la hora del ingreso en la escuela un 39,6% de los hijos e hijas de las familias extranjeras se encuentran con problemas lingüísticos, un 8,6% con problemas de integración y un 6,9% con problemas psicológicos. Un 51,7%, en cambio, manifiesta que no se encuentran con ningún problema. De las familias autóctonas, un 5% de los hijos e hijas se encontraron con problemas lingüísticos, un 4,5% con problemas psicológicos y un 3% con problemas de integración.

15. Un porcentaje elevado de las familias, tanto autóctonas como extranjeras, consideran que la escuela ha dado una respuesta adecuada a

las necesidades educativas de sus hijos. Un 24% de las familias autóctonas y un 39,7% de las extranjeras opinan que tuvieron una respuesta muy adecuada, un 37,5% de las autóctonas y un 24,1% de las extranjeras consideran que fue bastante adecuada y un 26,5% de las autóctonas y un 19% de las extranjeras que fue adecuada. En cambio, un 11% y un 10,3% de las familias autóctonas y extranjeras, respectivamente, opinan que fue poco adecuada. Debemos destacar que el porcentaje de satisfacción baja hasta un 50% en el caso de las familias autóctonas de la escuela Ramon Llull.

16. En cuanto a la presencia de alumnos extranjeros en la escuela, un 23% de las familias autóctonas y un 31,6% de los maestros lo valoran como un hecho poco positivo. En cambio, una gran mayoría lo ve como algo positivo (un 36,5% de las familias autóctonas y un 42,1% de los maestros), o como bastante positivo (un 23% de las familias autóctonas y un 10,5% de los maestros) o muy positivo (un 10,5% de las familias autóctonas y un 10,5% de los maestros). Las manifestaciones en contra son más elevadas en las escuelas donde el porcentaje de alumnos extranjeros es más elevado: un 45% de las familias autóctonas del Ramón y Cajal, un 36,7% de las del Ramon Berenguer y un 31,6% del Ramon Llull realizan una valoración poco positiva.

17. Si pasamos a considerar el grado de preocupación de las familias autóctonas sobre los alumnos extranjeros presentes en la escuela: un 19,5% no están preocupadas, un 23,5% están poco preocupadas, un 29,5% preocupadas, un 15% bastante preocupadas y un 9% muy preocupadas. Hay que destacar que en todas la escuelas hay un porcentaje importante de familias que están preocupadas ante este hecho: un 55% en la escuela Ramón y Cajal, un 23,3% en la Ramon Berenguer, un 19,3% en la Ramon Llull, un 33,3% en la escuela Sagrada Família y un 30,8% en la escuela Tabor. Las escuelas de Trinitat Vella presentan un grado de preocupación más alto que las del barrio Sagrada Família. Las preocupaciones se centran especialmente en la pérdida de calidad en la enseñanza y en la falta de recursos.

18. En cuanto a si la incorporación de alumnos extranjeros ha provocado un descenso en el nivel del aprendizaje, los maestros están divididos entre aquellos que consideran que no (un 10,5%), los que

no están totalmente de acuerdo con que haya habido un descenso (un 26,3%) y los que están de acuerdo (un 15,8%), bastante de acuerdo (un 15,8%) y muy de acuerdo (un 10,5%).

19. Para un 77% de las familias autóctonas, un 47,4% de los maestros y un 25,9% de las familias extranjeras, la Administración tiene que poner un límite al número de alumnos extranjeros por clase. Los niveles más altos están en las escuelas Ramon Llull, donde un 86% de las familias así lo consideran y en la Ramon Berenguer, con un 80% de familias. Una mayoría de las familias considera que este límite podría estar entre el 1% y 5% de alumnos por clase (54,38%) y entre un 16% y 30% (34,21%). En cambio, entienden que no se tienen que poner límites un 74,1% de las familias extranjeras, un 18% de las autóctonas y un 10,5% de los maestros.

20. Una mayoría de los maestros considera que la distribución de los alumnos entre los diferentes centros públicos no se realiza de una manera adecuada: nada adecuada para un 26,3% y poco adecuada para un 21%. Un 31,6% considera, en cambio, que se realiza de forma adecuada.

21. Asimismo, una gran mayoría de los maestros está poco satisfecho (un 47,4%) o nada satisfecho (un 15,8%) con la incorporación de alumnos extranjeros una vez comenzado el curso. En cambio, está satisfecho un 10,5% o bastante satisfecho un 21% de ellos.

22. Para los maestros, la convivencia entre los alumnos extranjeros y autóctonos en la escuela es muy buena (para un 15,8%), bastante buena (un 47,4%), buena (para un 31,6%) y mala sólo para un 5,3%.

23. Por otra parte, tanto las familias autóctonas como las extranjeras consideran que las relaciones de sus hijos con los compañeros fuera de la escuela es muy buena (para un 67,2% de las autóctonas y un 44,5% de las extranjeras) y bastante buena (para un 6,9% de las autóctonas y un 24% de las extranjeras).

E. Familia y escuela

24. La familia tiene un grado de participación alto en el seguimiento de la educación escolar, tanto entre las familias autóctonas como entre las extranjeras. El grado de seguimiento es alto para un 62,5% de las familias autóctonas y un 55,2% de las extranjeras, bastante alto para un 21,5% de las autóctonas y un 15,5% de las extranjeras, normal para

un 9,5% de las autóctonas y un 17,2% de las extranjeras. De todos modos, debemos destacar que el porcentaje de seguimiento desciende sensiblemente entre las familias extranjeras: un 1,7% no puede realizar ningún seguimiento, un 6,9% realiza un poco de seguimiento y un 17,2% puede hacer un seguimiento normal.

25. Manifiestan que realizan este seguimiento, entre las familias autóctonas: un 49% ambos progenitores, un 36,5% sólo la madre y un 2% sólo el padre. En cambio, entre las familias extranjeras, en su mayoría lo realiza sólo la madre (un 44,2%), un 31% ambos padres, un 3,5% sólo el padre y un 8,5% entre hermanos, padre y madre.

26. En cuanto al grado de comunicación con las familias extranjeras, los maestros y maestras están poco satisfechos (un 31,6%) y satisfechos (un 42,1%). Las mayores dificultades de comunicación se presentan con las familias de origen magrebí y asiático.

27. En cuanto al grado de comunicación que las familias mantienen con la escuela, debemos destacar que un 8,6% de las familias extranjeras no mantiene ninguna comunicación con la escuela, un 15,5% lo hace sólo de forma esporádica y un 20,7% mantiene una comunicación regular. En cambio, un 10,3% lo hace de forma bastante frecuente y un 46,6% frecuentemente. Por parte de las familias autóctonas, un 19% lo hace de forma esporádica, un 22% regularmente, un 24% bastante frecuentemente y un 35% frecuentemente.

28. Una mayoría de los maestros considera que las diferentes formas de concebir a la infancia por parte de las familias de inmigrantes influyen en la educación de sus hijos. Esto se pone de manifiesto en las dificultades existentes para establecer vínculos entre la familia y la escuela, en los distintos valores e intereses existentes y en la valoración del trabajo que realizan los hijos en la escuela.

29. Ante esto, una de las demandas más recurrentes realizadas por los maestros es la necesidad de poner en funcionamiento escuelas para padres con el fin de abordar esta cuestión y también la urgencia de que la Administración, con recursos y personas, se ponga en contacto con estas familias para ayudarlas en sus relaciones y en la comunicación con la escuela.

30. Las necesidades específicas que tienen los alumnos extranjeros son, según los maestros, y por orden de importancia: lingüísticas, de

relación, didácticas y de grado de instrucción. Para hacer frente al multiculturalismo, la mayoría de los maestros solicitan más personal, más aulas de acogida y asesoramiento permanente.

2.2. Sobre el ejercicio del derecho a la asistencia sanitaria

La mayoría de las respuestas reflejan principalmente la opinión de personas que llevan poco tiempo en España. Esto nos da una idea de cómo es el primer contacto con la sanidad.

A. El inmigrante extranjero ante la administración sanitaria

1. Una mayoría relevante de inmigrantes considera que tiene garantizado el derecho a la atención sanitaria (un 64,7%) frente a un 7,8% que considera que no. Asimismo, un 79,4% de ellos considera que tienen de hecho los mismos derechos que los españoles en cuanto a la asistencia sanitaria.

2. Por otro lado, una parte relevante de los inmigrantes considera que la Administración ha respondido a sus necesidades sanitarias de forma muy buena (un 33,3%), bastante buena (un 22,5%) y buena (un 19,6%). En cambio, para un 16,7% ha sido poco buena y nada buena para un 3,9%.

En el mismo sentido se manifiestan los inmigrantes encuestados en relación con el nivel de respuesta que la administración sanitaria ofreció a sus familiares. Un 31,4% considera que la respuesta fue muy buena, un 12,7% bastante buena y un 19,6% buena.

3. En cuanto a si recibieron asistencia sanitaria sin tener el permiso de residencia, un 64,9% manifiesta que sí, aunque un 14,3% recibió la asistencia en urgencias, y un 20,8% contesta que no recibió asistencia sin el permiso.

A la hora de responder si conocen algún caso de extranjero que no haya sido atendido por la sanidad pública, un 82,3% contesta que no conoce y un 15,7% que sí, pero no concretan las razones. El alto porcentaje de respuestas negativas es coherente con la falta de registro de casos en las memorias de la Oficina de Información y Denuncias de SOS Racismo por no haber sido atendidos.

4. A la hora de ser atendidos por la administración sanitaria los inmigrantes se han encontrado especialmente con problemas lingüísticos (un 51%) y culturales (un 17,6%).

5. Una gran mayoría de los inmigrantes encuestados está satisfecho con los recursos públicos existentes para afrontar sus necesidades sanitarias (un 72,5%) frente a un 10,8% que no.

6. Los recursos y medidas que se solicitan son: un mayor número de traductores-mediadores, una reducción en las listas de espera y que haya más personal en urgencias. Asimismo, reclaman la posibilidad de tener asistencia dental, que el médico dedique más tiempo a atenderlos, más y mejor información general y una reducción en los tiempos de espera, especialmente de los retrasos a la hora de ser atendidos con cita previa.

7. En cuanto a las solicitudes de asistencia específica, los inmigrantes reclaman sobre todo un incremento en los servicios de ginecología y de pediatría.

B. El inmigrante, el médico y el personal sanitario

8. En cuanto a la relación con el médico de cabecera, un 47% de los encuestados valora la relación como muy buena, un 24,5% como bastante buena, un 10,8% buena y sólo un 9,8% poco buena y un 1% como mala.

9. Una mayoría no ha tenido problemas de comunicación con el médico (un 51%), pero un 42,1% ha tenido problemas, en la mayoría de los casos, lingüísticos.

10. Una gran mayoría de los encuestados, por otra parte, no ha detectado ningún tipo de comportamiento discriminatorio a la hora de ser atendido por el médico (un 74,5%) frente a un 14,7% que sí ha detectado algún comportamiento discriminatorio.

11. Casi el mismo nivel de respuestas existe en relación con comportamientos discriminatorios del personal sanitario: un 81,4% no ha detectado comportamientos discriminatorios, frente a un 13,7% que sí. Estas respuestas son coherentes con los últimos informes del Síndic de Greuges.

12. En cuanto a la hora de ser atendidos por un especialista, un 73,6% de los encuestados responde que no tuvo problemas administrativos para ello, frente a un 4,4% que sí los tuvo.

3. CONCLUSIONES

3.1. Conclusión general

La conclusión general de este informe es que tanto el derecho a la educación de los menores extranjeros en la educación primaria como el derecho a la asistencia sanitaria de los inmigrantes radicados en la ciudad de Barcelona están siendo implementados correctamente por las instituciones responsables. Los menores extranjeros gozan efectivamente del derecho a tener una educación gratuita y obligatoria, y los extranjeros adultos tienen la posibilidad efectiva —y no sólo formal— de recibir la asistencia sanitaria que necesitan y requieren de parte de la Administración. Esta asistencia recibe una atención satisfactoria para la mayoría de los extranjeros, aunque una minoría expresa insatisfacción por considerar que esta asistencia no ha respondido a sus necesidades y, en consecuencia, debería mejorar.

Ahora bien, a pesar de que nuestra valoración sobre el ejercicio del derecho a la educación por parte de los menores extranjeros en las escuelas primarias es positiva, no podemos dejar de constatar que este derecho puede verse afectado de forma seria si la Administración, en primer lugar, no adopta medidas urgentes sobre el proceso de escolarización y la asignación de alumnos extranjeros en el conjunto de los centros educativos y, en segundo lugar, no destina más recursos económicos, materiales y personales para gestionar correctamente la diversidad cultural existente en las escuelas. El actual sistema de escolarización y

asignación de centro está dando lugar a la formación de escuelas gueto¹⁶ y a un mapa escolar en el que los centros educativos son clasificados, diferenciados y valorados por la ciudadanía según el número de alumnos extranjeros matriculados en ellos.

3.2. Conclusiones sobre el ejercicio del derecho a la educación de los menores extranjeros en la escuela primaria

1. Un porcentaje elevado de familias, tanto extranjeras como autóctonas, consideran que sus hijos e hijas tienen garantizado este derecho. Este dato se ve confirmado por el alto número de familias extranjeras (81%) y autóctonas (87%) que manifiestan, además, que están satisfechos o muy satisfechos con la educación que sus hijos reciben en la escuela.

Debemos destacar, sin embargo, la existencia de un número menor de familias que no comparten estas afirmaciones y que, por el contrario, consideran que sus hijos tienen poco (10,3% extranjeras y 12% autóctonas) o nada garantizado (3,5% autóctonas) este derecho. Aunque no son muchas estas familias, entendemos que es necesario, para evitar males futuros, intentar contrarrestar estas opiniones tomando las medidas educativas y administrativas oportunas.

2. Hay un porcentaje importante de familias autóctonas, un 46,5% en total pero con diferencias relevantes entre las zonas de Trinitat Vella y de Sagrada Família, que expresan su insatisfacción sobre la concesión de ayudas públicas a las familias extranjeras. A ello hay que sumar que los tres colectivos encuestados —familias autóctonas, familias extranjeras y maestros— están insatisfechos o tienen una opinión negativa sobre los requisitos que la Administración exige y maneja para otorgar estas ayudas de una manera justa y equitativa.

Estas políticas de ayudas públicas, ya sean para las becas de comedor o para la adquisición de libros escolares, responden, con muy buen criterio, a las necesidades y al nivel de recursos económicos de las personas que

16. Sobre el tema de la formación de escuelas gueto ver el *Informe al Parlamento 2006* (p. 158-161) del Síndic de Greuges.

CONCLUSIONES

residen en la ciudad, independientemente del origen de estas personas y de si son extranjeras o autóctonas. En este sentido, desde el punto de vista de la gestión y asignación de las subvenciones económicas, no se puede objetar nada al hecho de que la Administración ayude a las familias de inmigrantes si éstas son realmente las más necesitadas. Hacia ellas deben ir encaminadas las ayudas públicas. Con ello, además, se contribuye a mejorar y facilitar la integración de los alumnos inmigrantes en el ámbito escolar.

Ahora bien, estas ayudas no sólo afectan exclusivamente a las familias extranjeras sino que también, y en porcentajes importantes según las escuelas, a las familias autóctonas. De ahí que sea importante que la Administración diseñe y ponga en práctica medidas de transparencia informativa con el fin de suministrar toda la información sobre estas ayudas —por ejemplo, a qué colectivos se conceden, cuáles son los requisitos— a la ciudadanía.

3. Un número elevado de las familias autóctonas —entre un 60% y 70%—, pero también de las extranjeras —entre un 37% y 43%— expresaron insatisfacción con las cantidades económicas que la Administración destina a las becas de comedor y a las ayudas para los libros escolares. Asimismo, un número reducido de familias autóctonas expresaron un sentimiento de agravio al entender que la asignación de becas a familias extranjeras es la causa de que las autóctonas se queden sin ellas.

4. En cuanto a la gestión de la diversidad cultural en los centros escolares de primaria, un porcentaje alto de familias autóctonas, extranjeras y de maestros y maestras consideran que la escuela: a) es tolerante con la diversidad cultural existente en ella, y b) que la escuela tiene que ser receptiva a la diversidad cultural.

Asimismo, tres cuartas partes de las familias extranjeras tienen una opinión positiva sobre las acciones que la escuela realiza para integrar la diversidad cultural de los nuevos alumnos y alumnas. Casi una cuarta parte no tiene una opinión positiva sobre ello.

Un poco más de la mitad de las familias autóctonas, casi el ochenta por ciento de las extranjeras y casi el setenta por ciento de los maestros y maestras estarían de acuerdo con incluir actividades específicas sobre la cultura de los alumnos extranjeros en la programación didáctica de la escuela.

5. Más de un 60% de los maestros y maestras opinan que no están bien preparados para hacer frente al fenómeno del multiculturalismo en la escuela y están también insatisfechos con los recursos existentes para abordar este fenómeno.

6. Un 70% de las familias autóctonas y un 62% de los maestros y maestras valoran como un hecho positivo la presencia de los nuevos alumnos extranjeros en la escuela, pero algo más de la mitad de ellas están preocupadas por las consecuencias que esta presencia pueda tener en relación con la calidad de la enseñanza y la falta de recursos.

7. Especialmente preocupante es el porcentaje de familias autóctonas (23%) y de maestros (31,6%) que opinan negativamente sobre la presencia de los alumnos extranjeros en la escuela. Estos porcentajes crecen entre las familias autóctonas de las escuelas donde el número de alumnos extranjeros es más alto.

8. Un porcentaje elevado de familias autóctonas (77%) y casi la mitad de los maestros y maestras (47,4%) opinan que habría que poner límites al número de alumnos extranjeros por clase.

Los maestros y maestras de las escuelas públicas que han participado en este estudio consideran, en su mayoría, que la distribución de los alumnos entre los centros públicos y los concertados no se realiza de manera adecuada. Asimismo, no están satisfechos con la incorporación de alumnos extranjeros una vez comenzado el curso.

9. La convivencia entre los alumnos autóctonos y los extranjeros en la escuela y fuera de ella es buena. Así lo consideran los maestros y maestras y las familias autóctonas y extranjeras.

10. Tanto las familias autóctonas como las extranjeras tienen un alto grado de implicación en lo que afecta a la educación de sus hijos e hijas. Sin embargo, hay que poner de manifiesto que hay alrededor de un 9% de las familias extranjeras que no pueden o que tienen dificultades para realizar un seguimiento como sería debido de la educación de sus hijos e hijas. Entre las familias autóctonas este seguimiento lo realizan ambos padres y alrededor de un 36% sólo la madre. En cambio, entre las familias extranjeras es la madre la que realiza principalmente el seguimiento (un 44,2%) y en segundo lugar ambos progenitores (31%).

11. Existe un problema importante de comunicación de las familias

extranjeras con los maestros y, en consecuencia, con el centro escolar. Esta incomunicación se pone especialmente de manifiesto con las familias de origen magrebí y asiático. Alrededor de la tercera parte de los maestros expresa su insatisfacción con ello. Hay casi un 9% de las familias extranjeras que no mantiene ninguna comunicación con la escuela, alrededor de un 16% lo hace sólo de forma esporádica y únicamente un 21% lo hace de forma regular.

3.3. Conclusiones sobre el ejercicio del derecho a la asistencia sanitaria de los extranjeros

1. Gran parte de los inmigrantes encuestados, muchos de ellos con poco tiempo de residencia en la ciudad, consideran que tienen garantizado el derecho a la asistencia sanitaria. Se trata de un dato positivo porque esto les da seguridad y favorece su proceso de integración en la comunidad. De todos modos, hay alrededor de un 18% de inmigrantes que no puede contestar a esta pregunta —posiblemente porque no tiene suficiente información—, un 8% que considera que el derecho no está garantizado y un 10% que está garantizado dependiendo de los casos.

2. Una gran mayoría de ellos no percibe discriminación desde el punto de vista legal, ya que entienden que en esta materia tienen los mismos derechos que los españoles.

3. Asimismo, una mayoría de los encuestados opina que ha recibido una buena o muy buena atención (un 75,4%). Sin embargo, una quinta parte de ellos (un 20,6%) considera que esta atención no ha sido nada buena (un 3,9%) o poco buena (un 16,7%).

4. Más de la mitad de los extranjeros que entran en contacto con la administración sanitaria tienen problemas lingüísticos y alrededor de una quinta parte, problemas culturales. La incapacidad de comunicarse con eficacia por problemas de idioma obstaculiza una correcta asistencia médica.

5. Alrededor de dos tercios de los inmigrantes encuestados está satisfecho con los recursos públicos existentes para afrontar sus necesidades sanitarias, pero aun así también tienen unas demandas precisas, como por ejemplo que la asistencia también incluya la asistencia dental, vieja

demanda también de los ciudadanos españoles, que haya más traductores-mediadores en los centros de atención primaria de salud (CAP) y una reducción en las listas de espera.

6. La mayoría de los inmigrantes encuestados tiene una relación muy buena (47%) o bastante buena (24,5%) con su médico de cabecera. Asimismo, la mayoría de ellos no ha detectado comportamientos discriminatorios ni por parte de los médicos ni por parte del resto del personal sanitario.

7. Los inmigrantes con tarjeta sanitaria no tienen problemas a la hora de ser atendidos por la administración sanitaria. A este respecto, se puede decir que el derecho a la asistencia sanitaria para este colectivo está garantizado y su implementación no presenta problemas graves.

8. Las respuestas obtenidas empíricamente en este estudio indicarían que el colectivo de inmigrantes irregulares que no está empadronado o que no tiene tarjeta a menudo se encuentra con problemas o dificultades para recibir atención sanitaria. Esto sucedería especialmente en los CAP. Una mayoría recibió atención sanitaria, pero entre un 16% y un 20% de los encuestados manifiesta que conoce alguna persona que no recibió asistencia sanitaria. En estos casos de inmigrantes irregulares que no están empadronados y que además no tienen tarjeta sanitaria, el derecho a la asistencia sanitaria no estaría del todo garantizado, hecho que debería ser solucionado por la Administración.

9. En cuanto a las necesidades en las que se exige más atención son las ginecológicas, las pediátricas y las odontológicas.

4. RECOMENDACIONES

4.1. Recomendaciones sobre el ejercicio del derecho a la educación de los menores extranjeros en la escuela primaria

1. Detectar las posibles causas de descontento, incertidumbre e inseguridad en las familias con el fin de contrarrestar las valoraciones pesimistas o negativas sobre el desarrollo efectivo del derecho a la educación.

2. Realizar políticas de información transparentes y lo más exhaustivas posible sobre cómo se distribuyen las ayudas públicas escolares entre las familias, tanto autóctonas como extranjeras.

Se recomienda, asimismo, poner especialmente de relieve que las ayudas se distribuyen en función de los recursos de que se disponen y de las necesidades e ingresos de las familias, indistintamente de dónde sean.

Debe informarse especialmente sobre la posibilidad de recurrir las resoluciones que determinen las personas que son beneficiarias de las ayudas.

Las familias en su conjunto, pero especialmente los potenciales solicitantes y beneficiarios de las ayudas, deben recibir información sobre las cuantías económicas que la Administración destina a estas ayudas y lo que éstas suponen en porcentaje sobre el conjunto de las ayudas asistenciales. La administración debería justificar las cuantías que destina en cada curso escolar a las becas de comedor y a las ayudas para libros.

3. Incrementar las cuantías económicas destinadas a las becas de comedor y a las ayudas para los libros escolares con el objetivo final de satisfacer todas las solicitudes que cumplen los requisitos.

El objetivo no puede ser otro que la concesión de ayudas públicas a todas aquellas familias con rentas bajas para facilitar y cumplir con el desarrollo efectivo del derecho a la educación de sus hijos e hijas. Ninguna familia que cumpla los requisitos exigidos para ello debería quedar sin ayuda. A este respecto, no podemos dejar de destacar que Cataluña es la zona de la Unión Europea que invierte menos en educación: destina el 2,8% del PIB, cuando la media española es del 4,4% y la europea del 5,2% (fuente: Fundació Jaume Bofill, 2006).

4. Ampliar los requisitos establecidos para poder solicitar las ayudas y establecer cláusulas de revocación de las mismas cuando se detecten indicios fehacientes de riqueza sustancialmente contradictorios con los datos aportados en la documentación solicitada.

A nivel general, si se considerara que las ayudas están mal distribuidas y que la causa radica en que la declaración de IRPF no refleja fielmente la realidad económica de la unidad familiar, correspondería solicitar a la Agencia Tributaria que incrementase el control de la veracidad de las declaraciones de IRPF, IS e IVA que realizan los contribuyentes.

5. Implantar la gratuidad de los libros de texto para todos los alumnos y alumnas de la educación obligatoria.

Esta medida solventaría una parte importante de las manifestaciones de descontento, especialmente entre las familias autóctonas. Asimismo, se materializaría verdaderamente, tal y como hace años reivindican diversas asociaciones, el derecho constitucional de la gratuidad total de la enseñanza obligatoria.

Mientras no se implante esta medida, se recomienda un cambio en la gestión de los libros de texto. El centro escolar debería pasar a ser el propietario de los libros que utilicen los alumnos del centro y, en consecuencia, gestionar su uso a lo largo de la vida académica de los alumnos.

6. Hacer efectivo el derecho a la libertad cultural en la escuela.

Se recomienda introducir el tema de la diversidad cultural en la planificación docente y curricular de la escuela.

Hay que aprovechar la nueva diversidad cultural existente entre el alumnado para «reconocer» esta diversidad y trabajarla como una materia transversal a todas las otras. El objetivo tendría que ser el ejercicio de una educación realmente intercultural que ayude a superar estereotipos.

La vida en común pasa por el respeto, la promoción y el pleno ejercicio de la libertad cultural. La libertad cultural es un derecho fundamental. Toda persona tiene el derecho a escoger libremente «sus identidades» y a llevar la vida que valora sin ser excluida de otras alternativas relevantes, como, por ejemplo, la educación, la salud o las oportunidades de empleo¹⁷. El artículo 27 del *Pacto Internacional de derechos civiles y políticos* (1966) establece que «en los estados en que existan minorías étnicas, religiosas o lingüísticas, no se negará a las personas que pertenezcan a dichas minorías, el derecho que les corresponde, en común con los demás miembros de su grupo, a tener su propia vida cultural, a profesar y practicar su propia religión y a emplear su propio idioma». El único límite para el ejercicio del derecho a la libertad cultural está en el respeto a la integridad y a las libertades básicas de la persona.

7. Aportar más recursos materiales y personal de apoyo para los maestros y maestras con el fin de favorecer la integración de todos los alumnos y alumnas en el sistema educativo.

Los nuevos alumnos y alumnas extranjeros tienen que encontrar las menores dificultades —lingüísticas, didácticas y de relaciones— posibles en su proceso de integración en la escuela.

8. Flexibilizar los sistemas educativos ante las necesidades de los grupos de población con dificultades de acceso y adaptación.

La nueva diversidad cultural existente en la ciudad requiere actitudes flexibles por parte de las escuelas, especialmente de los maestros y maestras, en lo referente a los aspectos curriculares. No es posible dejar de tener en cuenta, como se dice en el *Plan de Ciudadanía e Integración*, «las posibles disparidades en la adquisición de las competencias de las diferentes áreas del currículo (...) y la necesaria contextualización de los centros y de sus necesidades socioeducativas» (2007, 143-144).

9. Trabajar la diversidad cultural entre los padres y las madres de los alumnos mediante la realización de talleres y seminarios y la creación de aulas de diversidad cultural y de convivencia. Estas aulas

17. Ver el Informe Sobre el Desarrollo Humano del PNUD, *La libertad cultural en el mundo diverso de hoy*, 2004.

deberían crearse también para los alumnos y tendrían que pasar a formar parte del currículo escolar.

La interculturalidad puede y debería de comenzar a tomar forma en la escuela.

Para facilitar la integración de los alumnos inmigrantes en la escuela hay que trabajar también con sus familias, buscando especialmente su participación activa en todos los asuntos relacionados con la escuela.

Para ello, se recomienda realizar protocolos de actuación para integrar la diversidad cultural en la escuela, entre el profesorado, las familias, las AMPA y, especialmente en las actividades extraescolares.

Las administraciones, como se dice en el *Plan de Ciudadanía e Integración*, deben desarrollar «actuaciones encaminadas a incorporar a las familias inmigrantes en la vida escolar, tanto en la fase de acogida como a lo largo de todo el proceso, favoreciendo su participación activa y promoviendo su implicación en la educación de sus hijos. Dicha participación debe implicar también a las familias españolas e inmigrantes ya integradas» (2007, 146).

10. Crear espacios que desde la sociedad civil promuevan la coparticipación de maestros, familias, organizaciones sociales e instituciones públicas para tratar los problemas que vayan surgiendo en torno al proyecto educativo de los centros y, en su caso, elaborar soluciones a los mismos.

Se recomienda integrar la diversidad cultural, no sólo en el proyecto educativo, sino también en el barrio y el entorno social de la escuela.

La gestión de la nueva diversidad cultural no se puede realizar sólo desde la escuela sino que tiene que ser integrada también en proyectos comunitarios más amplios, en los que intervengan más actores sociales. El proceso de educar y formar debe salir de las escuelas para integrarse en otras instituciones sociales complementarias, como la familia, los servicios sociales, las asociaciones, las ONG y otros proyectos educativos y sociales que trabajen por la interculturalidad.

Es necesario crear un sistema educativo que busque soluciones no sólo en la escuela sino también en otros ámbitos. El establecimiento de espacios de coparticipación es particularmente importante, como se destaca en el *Informe Dakar* de la Unesco, para los grupos que pueden

verse afectados por procesos de exclusión y segregación. Con ello se abre la puerta a que las familias expongan las dificultades que encuentran en la educación de los hijos y, al mismo tiempo, a que tomen parte en la búsqueda de soluciones (2000, 66). Esto sería también un buen instrumento para prevenir el racismo y la xenofobia.

11. Informar a la ciudadanía acerca de los criterios establecidos para determinar el acceso y la incorporación de los alumnos extranjeros a las escuelas, tanto en el inicio del curso como en el transcurso de éste.

12. Revisar el sistema de escolarización y distribución del alumnado en los centros escolares con el fin de impedir concentraciones masivas de inmigrantes en determinadas escuelas que, con el tiempo devienen guetos escolares.

Se recomienda adoptar urgentemente medidas para facilitar una distribución equitativa de los alumnos extranjeros entre los centros financiados con fondos públicos y evitar que los centros públicos, por el mero hecho de serlo, tengan que asumir mayor número de inmigrantes en beneficio de los centros concertados, los cuales tienen porcentajes mucho menores de alumnos extranjeros por clase a pesar de tener más capacidad para matricular alumnos y estar en los mismos distritos.

13. Implementar mecanismos para incentivar que los alumnos extranjeros, con un alto porcentaje de movilidad intraescolar, acaben el curso académico en la escuela en la que lo han comenzado.

14. Establecer medios para que las familias, y especialmente las madres de los alumnos extranjeros, puedan comunicarse con regularidad con los maestros y las maestras.

Se recomienda fomentar las relaciones entre la familia, los padres y las madres, y la escuela.

Un buen instrumento para ello son las escuelas de padres y madres, escuelas que también deberían recibir apoyo institucional para su realización. Es necesario que las familias de los alumnos extranjeros tengan facilidades y encuentren espacios para entrar en comunicación y establecer relaciones con todos los miembros de la comunidad escolar.

El éxito del proceso de inclusión de estos nuevos alumnos pasa por la implicación de la familia en el proceso educativo, proceso que a su vez depende de los vínculos que mantengan con la escuela y su entorno.

15. Fomentar la participación de los alumnos extranjeros en las actividades extraescolares.

Se recomienda también la aportación de recursos económicos a las actividades extraescolares, ya que se pueden convertir en un buen instrumento de integración social.

4.2. Recomendaciones sobre el ejercicio del derecho a la asistencia sanitaria de los extranjeros

1. Mejorar los canales y los medios para que los inmigrantes tengan información sobre lo que tienen que hacer en caso de necesitar asistencia sanitaria.

2. Mejorar la atención sanitaria, especialmente en todo aquello relacionado con la comunicación entre el paciente y la administración sanitaria y el tratamiento de la diversidad cultural por parte del médico y el personal sanitario. Esto ayudaría a contrarrestar algunas de las opiniones negativas de los inmigrantes acerca de la actuación de la administración sanitaria.

3. Aportar los medios y el personal necesario para facilitar la comunicación con el personal sanitario.

4. Elaboración de un protocolo de formación de intérpretes médicos que sirva de referencia para el conjunto de las administraciones.

5. Realizar una labor de información y difusión, especialmente entre el personal sanitario, sobre la cultura de origen de los grupos de inmigrantes más importantes radicados en Barcelona.

6. Se recomienda que el personal sanitario conozca los principios, valores y el modo de vida de los principales grupos de inmigrantes extranjeros radicados en Barcelona.

7. Elaborar un protocolo de actuación referido a la atención de los inmigrantes sin tarjeta sanitaria dirigido a todos los CAP de la ciudad.

RECOMENDACIONES

No es correcto que algunos extranjeros sean atendidos en unos CAP y en otros no. Este tipo de actuaciones pondría en cuestión la correcta implementación del derecho a la asistencia sanitaria, que tiene que recibir una misma respuesta por parte de todos los CAP. En el caso de que no fuera posible, los usuarios tienen que estar pública y previamente informados de ello.

BIBLIOGRAFÍA

- AA.VV., *La immigració a Catalunya avui. Anuari 2004*, M. J. Larios y M. Nadal (dirs.), Mediterrània, Barcelona, 2005
- , *Immigració i ciutadania. Reptes de la Catalunya del segle xxi*, H. Silveira, Q. Cornelles, L. Juberías (eds.), Fundació Pere Ardiaca, Barcelona, 2006.
- AYUNTAMIENTO DE BARCELONA, *Plan Municipal de Inmigración* (www.bcn.es/diversa/plamunicipal/index.htm)
- , *La población extranjera en Barcelona. Enero 2006*, Departamento de Estadística, febrero 2006.
- COMUNICACIÓN DE LA COMISIÓN AL CONSEJO, al Parlamento Europeo, al Comité Económico y Social Europeo y al Comité de las Regiones, «Programa Común para la Integración – Marco para la integración de los nacionales de terceros países en la Unión Europea» (COM/2005/0389 final).
- COMISIÓN DE LAS COMUNIDADES EUROPEAS, Libro Verde. *Igualdad y no discriminación en la Unión Europea ampliada*, Bruselas, 28 de mayo de 2004 (COM/2004/379 final).
- DECRETO 40/2006, de 14 de marzo, *por el cual se crea el Plan Director de Inmigración y Cooperación en el ámbito de la salud y su Consejo Asesor*.
- DEPARTAMENTO DE EDUCACIÓN de la Generalitat de Cataluña, *Plan de actuación para el alumnado de nacionalidad extranjera (2003-2006)*.
- DIRECTIVA 2000/43/CE del Consejo, de 29 de junio de 2000, *relativa a la aplicación del principio de igualdad de trato de las personas independientemente de su origen racial o étnico*.
- FINA I SANGLAS I., «Immigració i salut», en *Immigració i ciutadania. Rep-*

- tes de la Catalunya del segle XXI*, H. Silveira, Q. Cornelles, L. Juberías (eds.), Fundació Pere Ardiaca, Barcelona, 2006.
- GENERALITAT DE CATALUÑA, *Plan de Ciudadanía e Integración de la Generalitat de Catalunya 2005-2008*.
- LARIOS M. J., «El dret a l'educació dels immigrants. Alguns aspectes normatius i jurisprudencials destacables», en *La immigració a Catalunya avui. Anuari 2004*, M. J. Larios y M. Nadal (dirs.), Mediterrània, Barcelona, 2005.
- LEX: Ley Orgánica 4/2000, de 11 de enero, *sobre derechos y libertades de los extranjeros en España y su integración social*.
- NAVARRO A., «Bioética y ley general de sanidad», en M. Casado, *Materiales de bioética y derecho*, Cedecs, Barcelona, 1996.
- PROGRAMA DE LAS NACIONES UNIDAS PARA EL DESARROLLO (PNUD), Informe sobre el Desenvolupament Humà (2004), *La llibertat cultural en el món divers d'avui*.
- REAL DECRETO 1030/2006, de 15 de septiembre, *por el que se establece la cartera de servicios comunes del Sistema Nacional de Salud y el procedimiento para su actualización*.
- SECRETARIA DE ESTADO DE INMIGRACIÓN Y EMIGRACIÓN. Dirección General de Integración de los Inmigrantes. *Plan Estratégico de Ciudadanía e Integración 2007-2010*.
- SEUBA X., «El derecho a la salud», en Observatori DESC, G. Pisarello, V. Valiño (coords.), *Sur o no sur (Los derechos sociales de las personas inmigradas)*, Icaria, Barcelona 2006.
- SEVILLA F., *La universalización de la atención sanitaria. Sistema Nacional de Salud y Seguridad Social*, Documento de trabajo 86/2006, Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, Madrid, 2006.
- SÍNDIC DE GREUGES, *Informe al Parlamento 2006*.
- UNESCO, *Informe final Dakar*. Fórum Mundial sobre la Educación. París, 2000.
- UNIÓN EUROPEA, «Programa común para la Integración Marco para la integración de los nacionales de terceros países en la Unión Europea» (COM (2005) 389 final).
- VILA I., «Al voltant d'algunes relacions entre escola i immigració», en *Immigració i Ciutadania. Reptes de la Catalunya del segle XXI*, H. Silveira, Q. Cornelles, L. Juberías (eds.), Fundació Pere Ardiaca, Barcelona, 2006.

